

OPBOUW



weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

J. J. Verleur / Amersfoort

Vredesberaad / Vredesgepraat / Vredestraktaat

Psalm 2; Jeremia 8; Mattheüs 7 en Jesaja 57

Micha 4 : 1 t/m 5; Maleachi 4 : 5 en 6

Het vredestraktaat.

Daar kwamen we de vorige keer bij uit.

We lezen b.v. in de profeet Micha die bekende profetie over het komende vrederijk van de Messias, waar in de verzen 1 tot en met 5 de echte vrede, de echte shalom wordt beloofd, als Gods volk naar de berg van de Heer gaat en vandaar Góds wet uitgaat; prachtig is dan de beschrijving in vers 4 en 5: „... en zij zullen de oorlog niet meer leren; maar zij zullen zitten, ieder onder zijn vijgeboom, zonder dat iemand hen opschrikt; want de mond van de Heer heeft het gesproken.”

Dit is nu echt vrede, zoals de bijbel dit woord vult.

En die vrede is door Christus' geboorte op de aarde neergelegd.

Natuurlijk heeft dat gevolgen voor de vraag, hoe wij op en met deze aarde moeten verkeren.

Als ik in een vorig artikel gezegd heb, dat Christus niet gekomen is, om structuren te veranderen, maar om mensen te wederbaren, heeft deze en gene daaruit de konklusie getrokken, dat je dus maar niets aan de bedorven samenleving moest doen. Niets zeggen tégen bewapening, niet opkomen tégen bewapeningsindustrie, en zelfs meende iemand, dat ik meende, dat je met Amerikaanse strijdwapens het rijk van God kon verdedigen.

Geen haar op mijn hoofd, dat daaraan ook maar één moment denkt.

Het enige, wat ik uit de gegeven schriftplaatsen wilde duidelijk maken, was vooral dit: álle vredesberaad blijft vredesgepraat, als we niet doorstoten naar de diepste oorzaak van onvrede, geweld, terreur en verdrukking in het mensenleven. En ik schaar mij van harte achter het artikel van mijn kollega Rietkerk op pagina 362 vlg. in „Opbouw” nr. 46 d.d. 5 december jl. in deze in verband met de brochure „Werkboek” van de evangelische alliantie. Maar de nadruk moet dan altijd weer vallen op die levende verantwoording die de Geest van Jezus Christus tewegg brengt in het hart van de mensen om de levende Christus te aanvaarden als de Herschepper van het leven.

Let er maar op, dat het beeld van de zwaarden, die tot ploegscharen worden omgesmeed en van de speren, die tot snoeimessen worden omgezet, zich in omgekeerde orde

verdikt tot het verschrikkelijke tegendeel, wanneer de profeet Joël over de vijanden van Israël en dus de vijanden van God uitroept: „Heiligt (!) de oorlog; laten de helden opstaan; laten alle soldaten gemobiliseerd worden; Smeedt uw ploegscharen tot zwaarden en uw snoeimessen tot speren...” (Joël 3, vers 9 en 10). Dat betekent natuurlijk óók niet, dat men moet beweren: „vecht maar raak, en maak maar wapens, en gooi maar met bommen met atoomkoppen, want zo worden Gods vijanden uitgeroeid. Beslist niet.” Maar het geeft wel aan, dat het rijk van de duivel precies het omgekeerde bereikt van wat het vrederijk van de Messias zou brengen en gebracht heeft in Jezus Christus. Wie de échte vrede van God in Christus niet omhelst, bevordert de disharmonie en de verscheuring en brengt het geweld als een oordeel over de volken.

En zó staat aan het eind van het oude verbond het vredes-traktaat van de levende God opnieuw duidelijk neergeschreven. Vierhonderd jaar lang zal de openbaring van de levende Christus in zijn geboorte zich dan laten wachten. Vier eeuwen van duisternis, verwoesting, verdrukking en terreur. Vierhonderd jaar van een zwijgende God, die schijnbaar niets doet en de wereld de wereld laat. Vier eeuwen, waarin de mensen ook wel eens zullen geroepen hebben: „Waarom grijpt God niet in!” Vier lange eeuwen, dat er van enige vervulling niets te zien is. Natuurlijk, de ouders zullen tegen hun kinderen hebben gezegd: „Vroeger deden we zus en zo.” Of: „Als je de Heer niet vreest, gaat alles verkeerd.” „Dáárom is er oorlog en verdrukking en ellende.” Maar God zweeg. En weer zweeg God. En nog langer zweeg de HEER. Denk U dat eens in: van 1580 tot 1980 geen woord uit de hemel. Van kort ná de dood van de prins van Oranje tot aan Beatrix, geen stem en geen opmerken. Wél oorlog. Wel pestziekte en pokken. Wél kindersterfte. En God zweeg. Altijd maar weer. Vier lange eeuwen.

Maar het laatste woord van die zwijgende God in het oude verbond luidt: „Zie, ik zend u de profeet Elia, voordat de grote en geduchte dag van de HEER komt. Hij zal het hart van de vaders terugbrengen tot de kinderen en het hart van de kinderen tot hun vaders, opdat ik de aarde niet kom slaan met de ban.” (Maleachi 4, vers 5 en 6).

Het vredestraktaat.

Alles staat op barsten. Alles wijst naar en spreekt van de „dag des Heeren”. Maar voordat dat gebeurt, voor de kraters vuur spuwen; voordat de aarde scheurt en splijt; voordat de wereld ineens stort en de dag van de HEER komt, komt de profeet Elia met de boodschap van Gods heil en roept de vaders en de kinderen tot bekering.

Want we doen wel erg stoer en we zeggen als vaders, dat de kinderen de schuld hebben; en we zeggen als kinderen, dat de ouders alles verknoeid hebben; maar als Gód ingrijpt en zijn bode zendt, dan komt er een ontzagelijke verandering. En dat begint niet bij de jongere generatie, maar bij de oudere. Het gevestigde, het burgerlijke, het traditionele, het blasé-gewordene komt onder het vergroot-

glas van Gods oordeel en men gaat inzien, dat het oude niet goed is omdat het oud is; de ouders zeggen niet meer: „die jeugd van tegenwoordig” en blijven zélf buiten schot; ze gaan inzien, dat ze zó vastgelopen zijn in hun structuren en in hun verbanden en waarden, dat ze er geen raad meer mee weten en hunkeren, dat hun kinderen opnieuw zullen beginnen. Maar het gaat dan ook bij de jongere generatie doorwerken. Niet alleen het nieuwe is goed, omdat het nieuw is; de jongeren zeggen niet meer, dat die ouders onmogelijk ouderwets zijn en dat je maar het beste de hele wereld op de hele samenleving ondersteboven kunt werpen; en zo brengt de boodschap van Gods vrede de harten der mensen tot elkaar, zodat ze samen de HEER gaan zoeken en Hem alleen vragen. Dát is Gods vredestraktaat.

En als we de komst van Christus in de wereld vieren, is dat dus geen vredespraatje voor de vrome vaak.

De engelen zingen: „Glorie voor God”, want dáár begin het. Daarom riep Elia in Achabs tijd het volk van God tot bekering. Daarom kwam Johannes de Doper voor Christus' geboorte met zijn prediking: „Bekeert u, want het koninkrijk van God is op handen.”

Daarom roept ook de geboorte van Christus u en mij tot èchte bekering.

Maar als de engelen God glorie hebben toegezongen voegen zij daaraan toe: „vrede op aarde voor mensen van het welbehagen.”

Dáár, bij dié Christus vinden ouders en kinderen elkaar.

Dáár, bij dié Christus, wordt de generatiekloof wèggenomen.

Dáár, bij dié Christus wordt racisme en volkerennijd wèggedaan.

Die vrede ligt daar, sedert Christus' geboorte, op aarde.

Dat is geen vredespraatje, waar we de derde wereld mee zoet kunnen houden.

Maar het vredestraktaat van de levende God, voor Washington en voor Moskou.

Maar voor de mensen van het welbehagen.

Dat wil zeggen, voor ieder, die dat gelovig wil erkennen.

Voor ieder, die het met dié Christus en met de God van dié Christus wil wagen.

Maleachi leefde en preekte vóór de tijd van de zwijgende God. Hij wist nog niet van de Heiland.

Veel mensen vragen zich vandaag af, waarom God maar zwijgt.

Ze denken, met mensen als Sartre, dat hun bestaan zelf de doem is.

Je naaste, dat is de hel.

Daar komt ook het geweld, de terreur en de oorlog vandaan. Maar het vredestraktaat ligt er sedert de profeet Maleachi.

En God heeft, ná vier eeuwen, gesproken, in Jezus Christus. Dáárom moeten we op aarde vrede-maken, want zalig zijn de vredestitichers, heeft de Heer gezegd.

Dát zijn de mensen van het welbehagen.

Dáár heeft God plezier in.

En wie Gods plezier in de weg staat, zal Hem ontmoeten, als Hij komt en de aarde met de ban slaat.

Dát is óók kerstfeest.

Wie Góds plezier in Christus bederft, zal zelf ook geen plezier hebben in zijn naaste. Dan verkracht de man zijn vrouw; dan verlaat de vrouw haar man; dan laten de ouders hun kinderen aan zich zelf over; en de kinderen moeten van hun ouders niets meer hebben; dan verscheuren de volkeren elkaar met atoomwapenen; dan is de vrede zoek en de wereld verloren. Denk in adventstijd vooral aan Gods vredestraktaat.

Want Hij komt om de aarde te richten en de wereld in gerechtigheid.

Zelfs de landen van het NATO-pakt en de bondgenoten van het Warschau-verdrag zullen daarin moeten geloven.

H I J K O M T !!!

W. G. Rietkerk / Utrecht

Van existentialisme naar narcisme?

De vorige keer heb ik Maarten 't Hart besproken in het bredere kader van de na-oorlogse romans. De nadruk kwam toen te liggen op de overeenkomst tussen de na-oorlogse romanschrijvers als Sartre en Camus en Maarten 't Hart. De thema's van Maarten 't Hart's drie laatste boeken zijn:

God (Een vlucht regenwulpen uit 1978);

de dood (De aansprekers uit 1979) en de liefde (De droomkoningin uit 1980).

Het zijn dezelfde thema's die ook in de romans van Simone de Beauvoir, Sartre en Camus centraal staan. Met deze romanschrijvers van het existentialisme heeft Maarten 't Hart gemeen dat hij schrijft vanuit een levensklimaat, waarin God afwezig is, waarin ten gevolge daarvan alles roept om een antwoord op de vraag van het lijden en de dood en waarin gezocht wordt naar normen voor de onderlinge omgang, vooral in de omgang man-vrouw.

De geschiedenis van de mens en vooral van de volkeren staan geheel buiten de interessesfeer van deze schrijvers. Het lijkt alsof de buitenwereld – van de krant en de t.v. – helemaal afwezig is – of hooguit zo nu en dan even aan de rand mee mag doen (bijv. in Droomkoningin, blz. 182) maar nergens komt ze serieus ter sprake: alles wordt vanuit de „binnenwereld” geschreven. Het draait om de existentie van mij hier en nu – bij de romanschrijvers van het existentialisme – en die terugtrekkende beweging van de buitenwereld naar de binnenwereld van de eigen beleving zien wij precies zó bij Maarten 't Hart. Zo sterk dat sommigen Maarten 't Hart een solipsist hebben genoemd en solipsisme is volgens Maarten 't Hart zelf: de uiterste consequentie van de vereenzaming, een poging om de wer-



kelijkheid te niet te doen en slechts het eigen 'ik' te laten bestaan („De som van misverstanden”, blz. 47). Toch ademen de romans van Maarten 't Hart ondanks al deze overeenkomsten met de existentialistische romans van vlak na de oorlog een heel andere sfeer dan dezen. Dit verschil is het wat ik in de titel van deze artikelen tot uitdrukking heb gebracht. Het existentialisme van vlak na de oorlog is na de politiek en maatschappelijk onrustige zestiger jaren ontwikkeld tot het narcisme, dat onze tachtiger jaren kenmerkt.

Wat zijn de verschillen?

I. Het existentialisme van Sartre en Camus had een boodschap, nl. de wereld is absurd en zinloos: daarom moeten wij door de daad van onze wil iets zinvols tot stand brengen. Er zat een filosofie achter deze boeken, ze gaven aansporing tot politieke daden en een soort revolutionair élan. Dit alles ontbreekt in het narcisme. Narcissus – de hoofdpersoon in de Griekse mythe – ligt alleen nog aan de rand van de vijver en gaat op in het beschouwen van zijn eigen gelaat. De conclusie „de wereld is absurd” en daarom een sterke ethische inslag: maak haar door jouw gedrag zinvol, ontbreekt in de boeken van Maarten 't Hart.

a. In „En vlucht regenwulpen” gaat het om het thema van Gods voorzienigheid.

De woede van de hoofdpersoon over het feit dat zijn moeder keelkanker gekregen heeft – als straf dat in zijn *keel* de psalmen bleven steken... richt zich op een God, die zulke dingen toelaat.

Toch wordt de ontkenning van God niet tot op de bodem doordacht of serieus genomen. Er hangt een speelse toon over zijn uitlatingen – als hij schrijft over de psalmen en de bergrede, de catechismus of Jezus zelf.

Er wordt op een speelse ironische en soms zelfs sympathieke manier afstand genomen van het christelijk geloof – zonder dat het ooit tot op de bodem wordt doordacht.

Wat zou het betekenen als er geen God was. Er vallen bij Maarten 't

Het eerstvolgende nummer
van ons blad
verschijnt op 9 januari 1981



Bestuur en redactie
wensen U
gezegende feestdagen

Hart geen sterren van de hemel — er openen zich geen afgronden — zoals wel bij Sartre en Nietzsche als zij het geloof in God verliezen — integendeel er groeit reeds in de roman „Een vlucht regenwulpen” een andere visie op God. God meer als Iemand, die alles wat valt, opvangt en kan vasthouden.

Als de hoofdpersoon van deze roman in de bergen loopt met een vriend en vriendin — dan komt hij op een stijle helling hoog in de bergen te vallen. Hij valt op het moment waarop hij het moet meemaken dat zijn vriendin meer interesse toont voor de als derde erbij gekomen vriend, dan voor hem! Als hij valt, gaat in een flits van alles door hem heen: „nu gebeurt het, denk ik, nu is het dan zover... Ik ga dood, denk ik. Plotseling ben ik bang, niet op een erg bewuste wijze, even wel. Ik weet wat er gebeuren zal. Over de grote stenen zal ik snel omlaag vallen. De puntige toppen ervan zullen eerst mijn kleding, daarna mijn rug en mijn benen open scheuren, en door de snelheid waarmee ik omlaag ga, zal ik waarschijnlijk één keer of misschien zelfs een paar maal voorover slaan en ik zal met mijn hoofd op de stenen bonken, zodat ik overal bloedend, op de groene weide zal aankomen, zwaar gewond of dood. (blz. 186).

Maar wat hij als zeker voor zich ziet, gebeurt niet. Om onbegrijpelijke redenen weten zijn handen op het laatste moment houvast te vinden en komt hij er met een paar builen vanaf.

Waarom hij nu op dat moment aan een plotselinge dood ontkomt maar zijn moeder aan een langzame dood moest sterven begrijpt hij niet. Toch heeft hij een speciaal gevoel aan deze val — en zijn plotselinge redding overgehouden dat hem het besef geeft: er is toch Iemand, die niet als de Grote Regelaar alles regelt, maar die wel als wij vallen ons opvangt.

„Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.

Und Sieh dir andre an: es ist in allen.

Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen unendlich sanft in seinen Händen hält.”

Dit gedicht van Rilke geeft aan in welke richting Maarten 't Hart het zoekt: God als de Grote Accolade, die ons allen omvangt.

Doe je ogen maar toe. Alles komt straks toch in orde. Wij worden opgevangen.

Toch wordt dit geloof nergens elders in zijn boeken verder door-dacht of breder uitgediept. Het beïnvloedt verder blijkbaar nergens zijn denken. Er ligt trouwens ook in de manier waarop het in „Een vlucht regenwulpen” wordt uitgesproken iets van een grote aarzeling. Want wat het dieper liggende thema is in zijn boek „Een vlucht regenwulpen” de vereenzaming wordt door dit 'nieuwe' geloof niet opgeheven. Echte bevrijding vindt

advent

De wereld brandt op alle hoeken.
De nood valt als een stortzee op ons aan.
Waar kunnen wij een schuilplaats zoeken?
God... zijt Gij niet met ons begaan?

Het is advent... de zware zeeën klotsen.
De nacht is zwart en diep en lang.
We slaan te pletter op de rotsen...
o God we zijn zo vrees'lijk bang.

Ziet Gij dan niet de wereld krimpen
en wringen als in wee op wee?
Kunt Gij door deze nood niet banen
een pad, als door de Rode Zee?

Het is advent... Uw rijk zal komen
We horen van Uw voeten het gedruis.
O Christus, wil nu haastig komen.
Kom, Heere Jezus, haal ons Thuis.

Berendien Meijer-Schuiling

niet plaats. De hoofdfiguur gaat na de zoveelste teleurstelling voort op zijn eenzame weg — in zelfbespiegeling „Wat blijft is het ongelofelijk vredige gevoel, dat diep in mijn lichaam onder mijn middenrif begint en zich uitbreidt tot een nooit gekend welbehagen, dat niet alleen de hoofdpijn weet te verdrijven en bij voorbaat dromen waarin ik omlaag val verijdt, maar daarboven uit een voorspelling lijkt in te houden van iets dat voor altijd geldig zal blijven.” (blz. 197).

Met deze woorden sluit het boek „Een vlucht regenwulpen”. Wat blijft is het ongelofelijk vredige gevoel... etc. Ik vind dit narcistisch — zelfbespiegeland schijnbaar dingen oplossend — terwijl de hoofdpersoon in feite in nog diepere eenzaamheid zijn weg vervolgt.

De God, die als „de grote regelaar” keelkanker ontwerpt voor Zijn schepselen is voor mij even onge-noofwaardig als de God die heel een vallende schepping opvangt — maar met niemand een persoonlijke band heeft, niemand iets te zeggen heeft, niemand uit eenzaamheid bevrijdt — laat staan: armen bevrijdt en geweldenaars neer slaat.

Toch is mijn hoofdpunt dit dat Maarten 't Hart zich in deze vragen over God op een geheel ander niveau beweegt als Sartre en Camus — niet zo eerlijk, niet zo consequent, niet zo lijdend aan zijn ongeloof, maar veel meer vrijblijvend — en al bij voorbaat op de vlucht naar de romantische onpersoonlijke God van Rilke en Goethe (en het Oosten) die in ieder geval het persoonlijke levensgeluk van de mens ongestoord laat.

II. Dit leidt mij tot het tweede verschil tussen het existentialisme en het narcisme. Het narcisme is consumptief. Dat doortrekt ook de

boeken van Maarten 't Hart. Er wordt genoten — ook in de afwezigheid van God — van mooie muziek, net heerlijkste eten, vogelzang en de sterrenhemel. Maar nooit wordt er vanhieruit verwezen naar een diepere werkelijkheid die aan ook deze dingen ten grondslag ligt — den enige werkelijkheid is die van het gevoel dat de dingen bij mij oproepen. Bij het horen van Bach schrijft hij: „Ik had even het gevoel dat het de moeite waard is geleefd te hebben.”

Zulke zinnen komen vaak voor.

Het lijkt inderdaad alsof er iets moet worden ingehaald dat men „in het calvinisme” te kort gekomen is. Alleen ik vind dit te zeer een trek van onze hele samenleving dat ik dit hieruit genoegzaam verklaard zie. Ik haat die „verwen jezelf” mentaliteit en niet omdat ik een calvinist ben, maar omdat het mij teveel past in een narcistisch levensgevoel.

III. Het existentialisme was wel zeer persoonlijk en gericht op de manier waarop wij de dingen beleven, maar toch was het nooit zelf-bespiegeland. Dit zelf-bespiegelande is wel een kenmerk van de tegenwoordige schrijvers in de stijl van Maarten 't Hart.

Ik betrap mij erop hoe ik na de lezing van een boek van Maarten 't Hart anders naar het postkantoor loop om er een brief te posten dan voorheen. Ineens betrap ik mij erop binnensmonds te mompelen, wordt ik mij bewust van (on)aangename gewaarwordingen en zie ik mij-zelf lopen.

Het is geen geringe verdienste van een schrijver als hij in staat is om zó begaafd te schrijven dat zulke effecten bij een lezer optreden. Alleen ik word er op de duur ziek van. Ik wil niet continue zelf-bespiege-

lend leven. Er is een wereld buiten mij waarin zo veel is te doen — en er zijn zoveel mensen buiten ons die onze aandacht geheel opeisen. Laat die gestalte in u zijn die ook in Christus Jezus was (Phil. 2 : 5 e.v.) en dat is een gestalte die verre is van zelf-bespiegeland.

IV. Tenslotte nog iets over de aantrekkelijkheid van deze schrijvers: ze zijn zo direct herkenbaar: het is inderdaad alsof ze een persoonlijke vriend van ons zijn die ons een brief schrijft — Zó zijn hun boeken ook bedoeld, naar Maarten 't Hart's eigen zeggen (in Bzzletin nr. 71, blz. 19).

Alleen: er treedt een soortgelijk effect op als bij het z.g. vertrouwelijke gesprek dat je met iemand hebt via de televisie. Het suggereert vertrouwelijkheid en intimiteit: alsof hij in je huiskamer zit en je dingen laat zien en ontdekken in jezelf waarvan je je niet bewust was.

Maar het is niet echt. Wat de schrijver in feite doet is: nieuwsgierigheid prikkelen en sympathie vragen — géén goedkeuring maar sympathie vragen voor zijn vaak bijzonder vreemd of afwijkend gedrag. Al deze schrijvers beweren tegelijk in interviews dat hun ware privé-leven geheel verschilt van dat van de hoofdpersonen van hun boeken. Zo zegt Maarten 't Hart in een interview: „Je moet de lezer het gevoel geven dat hij alles weet, maar de schrijver weet wat hij achterhoudt. Anders zou ik geen privacy meer overhouden, dan zou je het gevoel hebben dat je over straat gaat als gemeenschappelijk bezit. In mijn boeken geef ik zoveel verkeerde informatie over de autobiografische gedeelten, dat de lezer op een dwaalspoor zit.” (Bzzletin no. 71, blz. 38).

Daaruit konkludeer ik dat de vertrouwelijkheid en de sfeer van intimiteit die deze boeken oproepen schijn is. De schrijvers zelf maken zich doelbewust los van iedere verantwoordelijkheid voor het afwijkend gedrag dat zij aan hun lezers vertrouwelijk voorhouden — hun ervaringen zijn soms fijngevoelige gevoelswaarnemingen maar op andere momenten niet anders dan van beschrijvingen van zeer afwijkend gedrag zonder dat er een persoon achter staat die hierop aanspreekbaar is. Maar wie zich in die los verkrijgbare liederlijkheden herkent krijgt zelf geen hulp aangeboden hoe hij zich tegenover deze ervaringen en gevoelens zelf moet opstellen. Hij wordt met alle schijn van gemeenschap alléén gelaten. Vaak is dit het enige wat er geboden wordt — een lange ontboezeming over wat er in hun eigen binnenwereld zich voordoet: bekentenis — maar wel *bekentenis zonder betekenis*. Grote schrijvers zullen het één doen — maar het andere niet nalaten. Ze zullen in de bekentenis hun medemens bovendien een stuk betekenis geven: zinduiding, hoop, ontraadseling, uitzicht (zoals bijv. Dostoevski).

Dit laatste ontbreekt bij deze „con-

fessionele" schrijvers. Zij schrijven tot ziek wordens toe over de gevoelswereld van hun mensen (maar zelden echt helemaal van henzelf) zonder ooit daaruit enige verheldering te geven van het bestaan – of conclusies te trekken over het ware karakter van de werkelijkheid. Dit was in het existentialisme anders – daar werd een basis gelegd om te vechten – en werd eerlijk de consequentie getrokken uit pijnlijke ontdekkingen.

Tot slot: toch nemen al deze 4 punten van vergelijking en beoordeling van Maarten 't Hart's boeken niet

weg dat hij wel behoort tot de *betere* schrijvers uit het kamp van de in de 'ik'-vorm schrijvende confessionele literatuur. Punt 4 van wat ik schreef is wat betreft zijn grofheden meer van toepassing op Jan Wolkers c.s. dan op Maarten 't Hart. Hij schrijft wel in dezelfde sfeer – maar veel gevoeliger – en m.i. ook veel begaafder.

Bovendien legt hij zich nergens vast in zijn boeken. Hij blijft tastend en vragend schrijven: open naar nieuwe mogelijkheden, open voor nieuwe antwoorden. Daarom blijft mijn vraagteken boven de titel van deze artikelen staan.

H. Langerak / Utrecht

Dichters over de begrafenis van een dichter (3)

Ieder mens is uniek, dus ook alle dichters. Ze zullen zich dus ook op hun eigen, unieke wijze uiten.

Dat heeft ook de pas gehuldigde dichteres Ida Gerhardt gedaan.

Begrafenis M. Nijhoff

Gedenk nu de aarde opengaat
het kind, dat leefde in zijn gelaat
en dat de lei heeft volgeschreven.
God alleen wist dat het nadien
de grote nieuwe brug zou zien.
De engelen gaven vrijgeleide.

Hij is reeds aan de overzijde.

Prachtig is dit gedicht. Het spreekt van een grote liefde voor de dichter en zijn werk.

Als zij zegt: het kind dat leefde in zijn gelaat, typeert ze Nijhoff prachtig. Hij had inderdaad iets kinderlijks in zijn gezicht. Het wonderlijke is, dat hij dat zelf ook zag. Uit het gedicht van Nijhoff dat hier volgt hoort U ook meteen waar de lei vandaan komt waarover Ida Gerhardt het heeft.

Het kind en ik

Ik zou een dag uit vissen,
ik voelde mij moedeloos.
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.

Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.

Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.
Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.

Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,
al wat ik in mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en het werd uitgewist.



pastorale notities

SFEERTJE

*Nog voordat de kerstdag begint,
kun je al overvoerd zijn van kerst-
wijdingen. Ambtshalve of fatsoens-
halve zou ik er vier moeten mee-
maken en dat gaat niet. Vooral
scholen maken er veel werk van.
Vroeger voelde ik daar niets voor.
Het leek me wat op „kerkje-spelen”
en op een godsdienstigheid waar-
mee en waarvan de Here niet ge-
diend is. Ik kijk er nu wat anders
tegenaan.
Er zijn zo ontstellend veel on-
kerkelijke leerlingen op onze scho-
len. Ze hebben van thuis niets mee-
gekregen op dit punt, maar op
school horen ze van onze Vader,
die Zijn Zoon in de wereld gezon-
den heeft. Ze zingen in het school-
koor van het heil, ons aangebracht.
Dit zullen ze nooit vergeten, en wie*

*weet wordt het nog wat, tussen
God en hen.*

*Dan komt de eigenlijke kerstdag.
Velen hebben zich ervoor uit-
gesloofd om samen een feestelijke
dienst te maken. Koren hebben
wekelijks gerepeteerd. De organist
heeft uren gestudeerd op muziekjes
van d'Aquin en Bach. De mede-
werkers deden dit niet alleen, om
de gemeente een feest te bereiden,
maar ze hadden de stille hoop, dat
mensen, die in de wereld verdwaald
geraakt zijn, zich in de kerk thuis
zullen voelen.*

*Dit wordt een teleurstelling. Ik heb
het nog niet meegemaakt, dat
iemand door een kerstfeestviering
een band met de gemeente kreeg.
Dit kan aan mij liggen of aan ons
maar ik denk, dat het een algemene
ervaring is. Vorig jaar zag ik toch
iemand binnenkomen, die al in
geen jaren naar de kerk was ge-
weest. Bij de begroeting in het por-
taal van de kerk sprak ik m'n
blijdschap erover uit. De persoon in
kwestie zei: „Och, ik wou dat
sfeertje van vroeger nog wel eens
proeven”. Sindsdien niet meer ge-
zien. Maar wie weet... het is vol-
gende week immers wéér kerst.*

A. H. Algra, Sliedrecht

Wat prachtig heeft de dichteres die lei in haar gedicht gebruikt. Immers Nijhoff is aan het einde van zijn leven gekomen en was dus uitgeschreven. De lei had ook leeg kunnen blijven. Maar Ida Gerhardt zegt: de lei is volgeschreven. Als zij daarna over de grote nieuwe brug spreekt, is het weer een gedicht van de overledene dat haar hiertoe inspireert.

De moeder de vrouw

Ik ging naar Bommel om de brug te zien.
Ik zag de nieuwe brug. Twee overzijden
die elkaar vroeger schenen te vermijden,
worden weer burens. Een minuut of tien
dat ik daar lag, in 't gras, mijn thee gedronken,
mijn hoofd vol van het landschap, wijd en zijd...
laat mij daar midden uit de oneindigheid
een stem vernemen dat mijn oren klonken.

Het was een vrouw. Het schip dat zij bevoer
kwam langzaam stroomaf door de brug gevaren.
Zij was alleen aan dek, zij stond bij 't roer,

en wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.
O, dacht ik, o, dat daar mijn moeder voer.
Prijst God, zong zij, Zijn hand zal u bewaren.

Alleen een groot en fijngevoelige kunstenaar kan zo'n gedicht omzetten in het heden.

Toen Nijhoff naar Bommel ging om de nieuwe brug te zien, zag hij die niet alleen, maar had ook nog een wonderlijke ervaring. Hij hoorde een vrouw zingen: Prijst God. Toen hij dat hoorde dacht hij direct aan zijn vrome moeder, die dagelijks psalmen zong.

Ida Gerhardt zet dit in het heden, op haar manier. Nijhoff ziet nu de grote nieuwe brug. De brug naar de eeuwigheid.

De dichteres is er van overtuigd dat de engelen hem vrijgeleide gaven. Dan is hij ook bij zijn moeder.

Dit gedicht zegt niet alleen iets over Martinus Nijhoff, het typeert even-
goed Ida Gerhardt.

H. J. Jager / Kampen

Zo was het (46)

In m'n niet zo korte leven heb ik vele jaren meegedraaid in het zogenaamde kerkelijke leven. Wat daaronder wordt verstaan heeft vaak met het eigenlijke leven van de gemeente van Christus weinig te maken. De meerdere vergaderingen houden zich meestal bezig met allertlei zaken van organisatorische aard. Wat daar besproken en besloten wordt gaat aan de meeste gemeenteleden voorbij. Ik moet zeggen dat van mij hetzelfde te zeggen is. Door de gereformeerden is terecht opgekomen voor de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk. In theorie tenminste. Maar in de praktijk kwam daarvan niet veel terecht. In de dagen van de doleantie was Kuiper een voorvechter van de genoemde zelfstandigheid. Hij streed tegen de organisatie van de Hervormde kerk. Maar later keerden hij en Rutgers haastig naar de Dordtse K.O. terug. En werden de zaken op de oude voet voortgezet. Naar de regel: de historie herhaalt zich. Zo ging dat ook bij de volgende „reformaties”, die ik heb meegemaakt. Maar nu dan eerst iets over het kerkelijke leven in m'n eerste gemeente. In Friesland.

Van 1928-32 „stond” ik daar. We hadden het samen goed. Veel verontusting was er niet. We waren allen gereformeerd. D.w.z. voor die tijd: kuyperiaans. Ik was nog niet los van de grote Abraham. Preekte wat dogmatisch. Wel wat zwaar denk ik. Enigszins te eenzijdig verstandelijk. Maar de gemeente had het graag zo. Men hield van een „draege” preek. Waarop men kon zeggen: „Krek sa”. Zo is het. Zo waren ze onderwezen op de catechisatie. En op de J.V. en de M.V. Het was achteraf bekeken allemaal wat te vanzelfsprekend. Allen wisten wel hoe het behoorde. Bij het Avondmaal waren vrijwel alle belijdende leden aanwezig. Als iemand ontbrak was hij goed ziek. Of had slaande ruzie met br. of zr. Waarom ging men? Het antwoord was dikwijls: „dat hoort zo!” Ik waag me maar niet aan het Fries. Zo was het ook met het doen en laten van groot en klein. De gereformeerde zede stond vast. Van een enkele progressieve br. kreeg ik aanmerking op m'n preken. Ze waren te vlak, zal ik maar zeggen. Te weinig nadruk op de tegenstelling van zonde en genade. Achteraf moet ik erkennen, dat die br. gelijk had. In onze gemeenschap was hij een eenling.

Als ik aan die tijd terug denk moet ik zeggen, dat de dominee een veel te dominerende, overheersende plaats innam. Ik werd, dat hoorde zo, voorzitter van de kerkeraad. Ik was 28 jaar en had wel enige wijsheid kunnen opdoen. Maar al was ik 23 geweest, dan was ik ook voorzitter geworden. Terwijl er een oudere broeder was, wiens wijsheid groot was. Zijn pink was, om zo te zeggen, dikker dan mijn lendenen. Wat wijsheid betreft dan. Praktisch had hij ook wel de leiding waarop ik steunde. Maar ik zat toch voor! Nog maar een blauwe maandag was ik dominee, of ik werd consulent van een naburige gemeente. Of liever van twee gemeenten, die samen één dominee hadden. Tijdens een vacature ontstond daar wrijving.

KERSTLIED

Wij:

Het is weer alles als te voren;
het lied heeft weer de zelfde wijs.
Gij wordt als kindeke geboren
en geeft voor ons de hemel prijs.

Gij weet dat wij U niet verkozen;
wij hebben niet naar U gevraagd.
Wij waren bezig in het boze
en deden niet wat U behaagt.

En zijt Gij toch tot ons gekomen?
En neemt Ge ons zo, met al dit kwaad?

Het Kind:

Ik heb de wereld aangenomen.
En zalig is; wie dat verstaat.

Geert Boogaard

En de consulent, dat was ik, moest die twist maar beslechten. Dat lukte ook nog, als ik mij wel herinner. Maar die ouderling, die ik noemde, was daarvoor veel meer geschikt. Doch zo hoorde het nu eenmaal: een dominee was de baas. Helemaal niet naar het N.T. Want daar is een predikant alleen maar een ouderling, bezig in de woordbediening. Petrus, de apostel, noemt zich een mede-ouderling. Theoretisch hadden de gereformeerden afgerekend met de tegenstelling van „geestelijken” en „leken”. Maar in de praktijk kwam het eigenlijk in het leven van de gemeente op hetzelfde neer. De preek was een eenmansbediening.

Een gemeente-vergadering werd eens per jaar gehouden. Maar daar werden hoofdzakelijk financiële zaken behandeld. De begroting werd besproken en de diakenen gaven verslag van de geldelijke toestand. Mogelijk kwam ook aan de orde op welke tijd de diensten zouden beginnen. Maar de eigenlijke zaken van de gemeenschap der heiligen kwamen niet aan de beurt. Dat had in een kleine gemeente toch best gekund. En ook gemooten. Maar dat hoorde blijkbaar niet zo. Gelukkig is daar in de loop der jaren wel enige verandering in gekomen. Maar in grote gemeenten duurt de oude toestand in hoofdzaak nog voort. Daar kan het waarschijnlijk moeilijk anders. Dit pleit niet vóór een massale gemeente. Wel ertegen.

Er was een goede kerkeraad. Van de broeders heb ik wel wat geleerd. Vooral aan de broeder, met wijsheid gesierd, en een leider in de goede zin van het woord. Een „voorstander” zoals in de Statenvertaling staat. De diakenen waren ook wel goede lieden. Maar achteraf zeg ik: hun vrouwen waren beter geschikt geweest voor het diakonale werk dan zij. Ik vermoed, dat die vrouwen ook het eigenlijke diakonale werk opknapten. In die tijd was er nog echte armoede. Gebrek aan het meest nodige. Waarschijnlijk hebben de vrouwen wel eens geïnformeerd hoe het stond bij de armen met kleerkast, brandstof en wintervoorraad. De gemeente was er in die tijd niet rijp voor. Maar waarom zouden zusters niet als diakonessen dienst mogen doen? In het N.T. komen ze wel voor. Niet in het ambt, zal men zeggen. Maar is dat wel zeker? Ik zou niet weten waarom dat niet zou mogen.

Om de drie maanden gingen een ouderling en ik naar de vergadering van de classis. Volgens mijn herinnering was er van de classis geen goed of kwaad te zeggen. Een giro-dienst was er toen niet. De gehouden collecten werden daar aan de betrokken deputaat afgeleverd. Visitatierapporten werden uitgebracht en aangehoord. Zonder nut voorzover ik mij herinner. Aan de gang van zaken in de verschillende gemeenten veranderde niets. Onze kerkeraad heeft in de vier jaren van mijn verblijf daar geen enkele kwestie op de classis gebracht. Was er eens een moeilijkheid, waar wij niet uit kwamen, dan raadpleegden wij een oude, wijze broeder, die vaak consulent was geweest. Van een classis-vergadering ben ik nooit wijzer geworden, wat m'n eigenlijke werk betrof. Dat werd nooit besproken. Met preken, catechiseren, huis- en ziekenbezoek moest ik mezelf maar redden. Met een enkele oudere collega sprak ik wel eens over een en ander. Maar een classisvergadering heeft dat niet op het agendum. Dat zal nog wel zo zijn. Ik vraag mij wel af of dat niet anders kan en moet. Waarom eigenlijk niet? Betrokkenen mogen daarover wel eens nadenken dunkt mij. Verder dan naar de classis strekte zich mijn belangstelling niet uit. Van de particuliere synoden en van de generale synode herinner ik mij niets. De acta werden ergens bijgezet. Ongelezen denk ik.

Na 4 jaren verhuisden we naar de pastorie van Voorthuizen. Ook daar hebben we, evenals in Hommerts, goede jaren gehad. Met kerkeraad en gemeente kon ik goed opschieten. Met meerdere vergaderingen ten slotte minder goed. Maar dat is een ander verhaal. Sommige lezers van m'n verhalen hebben wel eens de indruk gekregen, alsof er daar in die Veluwe gemeente niet veel deugde. Die indruk heb ik dan onbedoeld gegeven. Er was, als in alle grote gemeenten, een goede kern. Maar evenzo is vrijwel in elke grote kerk een vrij grote rand. Die bovendien onder invloed stond van een gereformeerde gezindte van „och en ach”. Waartegen ik – niet altijd even verstandig – te velde trok.

Wat het kerkelijke leven betreft ook daar leefde te weinig het woord van de Heiland: Gij zijt allen broeders en zusters. En: gij hebt allen de zalving van de Heilige Geest. Al te veel werd overgelaten aan de kerkeraden en, vooral, de dominee. Ik kwam al gauw in aanraking met kerkelijke regels. Bijvoorbeeld voor het huisbezoek. Ze stonden netjes op papier. Een groot aantal vragen, die moesten gesteld worden. Als ik me goed herinner in 5 groepen verdeeld. En elke groep bevatte wel 10 vragen. Naar van alles en nog wat. Ze zijn nog even ter sprake gekomen op de kerkeraad. Maar we werden het erover eens, dat we die papieren maar moesten deponeren in de snippermand. De verscheidenheid der gezinnen is te groot om het huisbezoek naar één schema af te werken.

Later kwam ik in aanraking en in botsing met een andere regel. Die betrof gasten, die aan het Avondmaal wilden deelnemen. Zij moesten een briefje tonen van de gemeente waar ze thuis hoorden. Er kwamen 's zomers steeds meer vakantieangers. Onder hen vrij veel gereformeerden. Als die

dan 's zaterdags vernamen dat de volgende dag het Avondmaal zou worden bediend, kwamen ze aan de pastorie om te vragen of ze daaraan mochten deelnemen. Dan moest ik, op het spreekuur, vragen naar een bewijs van lidmaatschap. Dat wilde ik wel doen en deed het ook. Maar als dat briefje ontbrak had ik geen vrijmoedigheid om te zeggen, dat ze dus aan de Tafel van de Here niet mochten aanzitten! Daarmee waren sommige broeders het gans niet eens. Regel was regel. Zo had een vorige dominee hun geleerd. Toen heb ik voorgesteld, dat die broeders dan zaterdagavond maar moesten komen op het spreekuur. Om aan betrokkenen-zonder-briefje te zeggen: jullie moogt niet deelnemen. Er verscheen geen ouderling. En ik liet het aan de vragende broeders en zusters over om de dood des HEREN te verkondigen. Zulk een regel is in 't algemeen mogelijk wel goed. Ofschoon ik ook dat betwijfel. Maar in elk geval moet het geen wet van Perzen en Meden worden. Waarmee heilbegerige broeders en zusters eigenlijk van de gemeenschap der heiligen worden uitgesloten. Ik acht het een gunstige ontwikkeling, dat tegenwoordig in vele kerken bij de viering van het Avondmaal ook toevallig-aanwezige-gasten worden genodigd, om de dood van de Here te verkondigen. Totdat Hij komt.

Er was ook een regeling van de grenzen van de kerken onderling. Die grens tussen V. en K. was een beek. Een grote boerderij stond op het terrein van V. Nu ging een zoon trouwen met een meisje uit K. Ze zouden blijven wonen aan de kant van V. Maar wilden behoren bij de kerk van K. Tijdens de verloving hadden ze daar ook altijd gekerkt. Dus vroeg de zoon attestatie aan naar K. In meerderheid vond de kerkeraad dat goed. Maar enkele broeders waren pertinent tegen. Toen herinnerde ik mij een soortgelijk geval van omstreeks 1920. Een landbouwer uit de gemeente Spijk ging rentenieren en bouwde een villa op het gebied van de kerk van Bierum. Maar hij bleef kerken in Spijk, als steeds. Bierum was het daarmee niet eens. Maar dat veranderde de houding van de broeders niet. De kwestie werd op de classis gebracht. Afgevaardigden naar betrokkenen. Zonder resultaat. Eén partij zocht het „hogerop”. Bij de P.S., part. synode. Deputen naar S. en B. Geen resultaat. Bedoelde broeder bleef kerken in S. Nog meer „hogerop” werd recht gezocht. Hoge Ome's togen uit Amsterdam naar het Noorden. Twee proffen onder hen. Dat maakte op broeder landbouwer helemaal geen indruk. Bleef kerken in S. — zoals hij al z'n leven had gedaan. Zonder resultaat keerden deputaten naar het Westen terug. Was het wijs om die grens zó vasthoudend te handhaven?

De kerkeraad van V. besloot eenstemmig de betrokken broeder en zuster als leden aan de kerk van K. te laten. Nog wel met de aantekening in de notulen, dat dit geen „antecedent” mocht worden voor andere gevallen. De regel moest blijven.

Dan nog iets, over de visitatie. Jaarlijks kwamen een paar wijze mannen de hun toegewezen kerkeraden visiteren. Bezoeken zogenaamd. Maar het werd soms een examineren. Ook wel eens een bezoeking. Bij ons in V. kwam er geen bloed uit. Maar het nut ervan heb ik ook nooit ingezien. Een lange lijst van vragen, door de classis opgesteld, was leidraad. Die door de kerkeraad moesten worden beantwoord. De dominee moest „buiten gaan staan” als vragen gesteld werden over zijn werk. Zo ook de ouderlingen daarna en als ik het wel heb ook de diakenen. Ik vond dat maar een vreemde zaak. Maar zo was de regel. Visitatie-rapporten werden op een classis uitgebracht. De grote gemeenten kwamen er in de regel goed af. Alle commissies en verenigingen waren daar aanwezig. Maar één kleine en zwakke gemeente kreeg elk jaar weer te horen dat er van hun kerkje weinig deugde. Alsof die arme broeders het konden helpen. De zaken bleven daar zoals ze waren. Tegen zulk een visitatie heb ik wel eens geprotesteerd. Wat door verschillende collega's maar vreemd werd gevonden.

Tot besluit een goede regel: wat je belooft moet je doen! Dat werd mij eens duchtig ingepeperd. Een zieke vrouw moest naar een ziekenhuis in Utrecht. Ik beloofde haar daar eens te bezoeken. De wijk-ouderling vroeg mij: Is u al geweest? Een tweede keer herhaalde hij die vraag. Er was nog niet van gekomen. Een maandagmorgen stapt die broeder op mij af; ik was bezig in de tuin. Kort en krachtig waren zijn woorden: „Als u uw belofte wilt houden moet u gauw wezen. Vrijdag komt ze thuis”. Het klonk als een bevel. Beschaamd ging ik direkt.

M'n verhaal is wel wat lang geworden. Toch waag ik het nog een toegiftje te geven. Een oud verhaal over m'n grootvader en een belofte. Hij was oud. Zo tussen 80 en 90. Ging wegens doofheid niet meer naar de kerk. Kreeg op z'n verjaardag bezoek van de dominee. Wat hij plezierig vond. Hij was een vroom man. Bij het heengaan vroeg m'n grootvader: Dominee, komt u nu ook eens vóór mijn volgende verjaardag? Het antwoord luidde: „Dat hoop ik te doen Smit”. Zo was de naam van m'n opa. Als dit in familiekring werd verteld volgde als slot steevast: „Maar hij deed het niet”. Als wij in onze familiekring nu iets beloven, zonder al te grote zekerheid dat we het ook zullen doen, is het een vast gezegde geworden: „Dat hoop ik te doen Smit”. De volgende keer hoop ik dit verhaal over kerkelijke regels te vervolgen.

D. W. L. Milo / Dalmally

KERSTVERSIERINGEN

In alle landen, waarin het feest van Christus' geboorte gevierd wordt, bestaat het gebruik, daarbij het huis te versieren. Aan het einde van de „donkere dagen voor kerst”, wanneer de dagen tot een minimum gekort zijn en reikhalzend verlangd wordt naar zon, licht, blijdschap, levensvernieuwing, daar vinden mensen elkaar terug in een feest van licht en levend groen. Dan worden huis, school en kerk opgetuigd met lichtjes en groen, met bloemen en geschenken. Dan worden vriendschapsbanden aangehaald, kerstgroeten uitgewisseld. Dan is ieder welkom bij ieder.

De oorsprong van dit midwinterfeest ligt in het heidense verleden. We zullen wel moeten teruggaan naar het Germaanse joelfeest, want in de Scandinavische talen heet kerst nog joelfeest, jul; in het Fins is het joulu en in het Schots yule. (In Nederland hebben we er het woord joelen aan overgehouden.)

Zo heeft het gekerstende Europa het feest van Christus' geboorte op een geheel verkeerde datum geboekt. Want het liep bepaald niet tegen het nieuwe jaar, zoals de Herdertjes bij Nachte ons trachtten wijs te maken. En het had niets te maken met het zonnewendefeest van Bonifacius' en Willibrords discipelen. Gideon zou die hele heidense soesah vermoedelijk in stukken hebben gehouwen. Maar Paulus zou er wel een aanknopingspunt voor zijn preken in gevonden hebben. Zo deden het ook Columba, en de Europese apostelen. Die trachtten het bestaande feest een nieuwe inhoud te geven; zo trachtten ze heidenen met listigheid te vangen.

—o—

Zo lang wij het hoogfeest naar de Schriften vieren, zo lang wij de Christus der Schriften aanhangen, kunnen we van de volkse gebruiken zeker ons genoeg beleven. De uiterlijkheden van feestversiering, geschenken, open haardvuur en kaarslicht kunnen een gezin, kunnen familie en vrienden, heerlijk samenbinden. En we zijn er in dit Angelsaksische land blij mee — al heeft heel die kerstdrukte niets uit te staan met Christus' eerste sttap van vernedering terwille van ons.

Vandaag dus wat informatie over de achtergrond van de wereldse kerstfeestviering, bijzonder de versieringen. De Britse Posterijen, beroemd om hun postzegels, ontwierpen dit jaar een serie zegels, waarbij de kerstversiering centraal staat. Men bood ons daarbij een stukje documentatie, dat wij voor u vertaalden en hieronder weergeven. „Kersttijd”, zo beginnen de Britse Posterijen, „Kersttijd is voornamelijk een feest van de hoop. Het is de tijd van blijdschap, van het versieren van huizen met groen en besetakken en kleurig ornament; van open vuren en kaarslicht; van het uitdelen van geschenken; van huiselijkheid en blijde kindergoden; van kerstmenu's en spelen; van kleding, uitgaan en visite. Het is de tijd dat christenen de geboorte van de Heiland en van een vernieuwd geloof vieren — en het geeft de tijd aan dat de zon weer aan kracht gaat winnen.

de herders

Omdat eenvoudigen verstaan
wat door geen ingewikkeld zoeken
nog lezen in geleerde boeken
begrepen wordt of nagegaan,

zijn herders toen in Uwen stal
geknield en hebben U aanbeden.
Dit is tweeduizend jaar geleden
en nog weet elk het overal.

Geen mens heeft ooit hun naam gemeld,
de rest van hun onschuldig leven
is door geen wetenschap beschreven,
wordt slechts aan kinderen verteld.

Anton van Duinkerken

De kerstversiering is niet in de Victoriaanse tijd ontstaan, al heeft deze met haar vernieuwing en enthousiasme de kerstgewoonten sterk aangemoedigd. De kerstboom werd in Engeland pas vermeld aan het eind van de 18de eeuw, maar de populariteit begon tegen 1840, toen prins Albert (de Duitse gemaal van koningin Victoria) hem in het koninklijk gezin bracht. De versierde jonge den kwam al gauw centraal te staan in de kerstversiering en is nog steeds populair.

Er is een verhaal dat de kerstboom eigenlijk door Maarten Luther aan het begin van de 16de eeuw werd ingevoerd. Op een kerstavond was hij zo getroffen door de schitterende sterren, de sneeuw en bevroren dennebomen in het maanlicht, dat hij — om een idee te hebben van de „sterrelucht van Bethlehem in de heilige nacht” een boompje in huis haalde en het met kaarsen versierde, om het sterrelucht te geven. Onder de boom zette Luther een kribbe met de figuren van Jozef, Maria, het kind Jezus en diverse dieren.

Voor de tijd dat de kerstboom de huizen binnenkwam (dit wordt voor de Elzas als 1605 gedateerd) waren er in sommige landen houten piramides¹⁾, versierd met kaarsen en vruchten, die oude tovermidelen zouden betekenen voor de wedergeboorte van de zon en voor een overvloedige oogst in het nieuwe jaar.

In de middeleeuwse mysteriespelen²⁾ verbond een met appels versierde denneboom de tuin van Eden met Christus' geboortedag. Het Duitse volk bracht de „paradijsboom” in zijn huizen en begon hem, behalve met appels, op te tuigen met religieuze koeken³⁾ en gekleurde papieren bloemen. Tenslotte werden de appels vergulde vruchten en noten, de wafels werden vervangen door bonbons, die na het aftakelen van de boom op Driekoningen werden gegeten. Speelgoed en kleinoodiën werden toegevoegd en de vruchten werden victoriaanse glazen figuren, die jaarlijks opnieuw gebruikt werden. Kleine elektrische kaarsjes in alle kleuren kwamen in de plaats van de ietwat gevaarlijke waskaarsen en het is vandaag gebruikelijk, de verlichte kerstboom voor het raam te zetten om aan ieder te tonen. Misschien mag dat laatste gezien worden als gebaar van vriendschap en groet aan de voorbijgangers — want het was in sommige landen gebruikelijk, om kaarsen voor het raam te zetten teneinde ieder, vriend of vreemde, welkom te heten.⁴⁾

In Engeland was — in de dagen voor de kerstboom — mistletoe⁵⁾, opgehangen in kransen, tak of tros, de centrale kerstversiering. Het kerststukje (waaronder gekust mocht worden) was een knappe constructie van bogen, die samen een bol vormden, versierd met groen, kaarsen en linten. Appels en sinaasappels werden er aan gehangen en de mistletoe daaronder bevestigd. De gewoonte elkaar te kussen onder de mistletoe zou van Engelse oorsprong zijn — misschien een gebaar van vrede, mogelijk een overblijfsel van zekere vrijheden, bij vroegere volksfeesten toegestaan. De meeste mensen hangen nog een tak mistletoe op een punt, waar men elkaar gemakkelijk passeert.

Deze geheimzinnige plant werd door de Druïden⁶⁾ als heilig beschouwd, daar hij geneeskrachtig heette. Voor hen was de plant een symbool van de zon, van vrede en welvaart.

De oorsprong van het gebruik om huizen en kerken te versieren met groen is verborgen in de schoot der historie. Elk groen dat in het donkere seizoen fris blijft is een belofte van voortgaand leven. Sommige soorten als hulst, klimop en mistletoe, die alleen in de winter vrucht dragen, betekenen een overwinning van de vruchtbaarheid op de elementen.

De luxe en de verscheidenheid aan groen in de kerstversieringen verminderde in de victoriaanse tijd. De geurige rosemarijn werd eens de ereplaats gegeven — maar ze wordt, evenals de kerstroos, de geurige mirt, de laurier, taxis en buksboom, vandaag zelden gezien. Toch is de hulst, voornaamste van alle groene struiken, nog steeds zeer in trek en er is een toenemend gebruik, om een krans van hulsttakken met een kleurig lint aan de voordeur op te hangen.

In de tweede helft van de 19de eeuw gingen de armen papieren versieringen gebruiken: papierslingers en serpentine namen de plaats in van de guirlandes, gemaakt van kleine stukjes groen in een stevige streng gebonden. Lompe, veelkleurige papieren klokken doen zwijsend denken aan de tak van kerkklokken, die op kerstmorgen zo blijde kunnen luiden, en knalbonbons met papieren mutsen verhogen de feestvreugde.

Het versieren van huis, werkruimte, kerk en school, straat en markt, draagt niet alleen bij tot de vreugde van het jaarlijkse feest, maar wenst ook allen een „Blij Kerstfeest”. Want de meeste mensen, van welk geloof ook, worden getroffen door de schone geschiedenis van de geboorte en aanvaarden de boodschap van de engelen: vrede op aarde, liefde tot de mensen.”

Tot zover de publicatie van de Britse Posterijen. De vijf postzegels van 1980 geven vijf details van kerstversieringen weer: een denneboompje met ster in tinten groen en blauw — een brandende kaarsengroep met appels en klimop in rood en groen — de mistletoehanger met appels in geel en bruin — papieren slingers met klokje en groen in geel en blauw — en tenslotte de hulstkrans met glazen hangers in rood en groen.

Blijde kerstdagen gewenst, gelukkig nieuwjaar.

1) denkt u hier ook aan huisaltaren? — 2) mysteriespelen heeft niets met mysterie, alles met ministerie te maken; ze vormden een zichtbare uitbeelding van de Woordbediening — 3) u kunt hier denken aan de vruchtbaarheidskoeken uit Jer. 7:18 en 44:19; maar evenzeer aan onze taaioppen en speculaaskoekjes — 4) zoals wij de buitenlamp aandoen als we bezoek verwachten en zoals wij van een rosse buurt spreken — 5) vogellijm of maretak — 6) vroegere Keltische priesters in Gallië en Brittanië.

toen david aan het einde van zijn leven

Adventslied bij 2 Samuël 23:1-7



1. Toen David aan het einde van zijn leven
nog eens zijn daden overwoog
voelde hij zich door Jahwe's Geest gedreven,
waarvoor hij zich gewillig boog.
2. Al was hij dan ook held en hooggeplaatste,
geliefd in 't overwinningslied,
hij wist: mijn laatste woord is niet het laatste,
mijn rijk dat van de vrede niet.
3. Want Isrels Rots sprak hem over een heerser
in recht en in ontzag voor God.
Toen hij zich naar dit evangelie keerde
zag hij het als een nieuw gebod.
4. Het zonlicht aan een held're morgenhemel,
waardoor jong groen uit d'aarde spruit,
daarmee werd die messias vergeleken.
Zo is de oorlogsdrang gestuit.
5. Toch is aan David een verbond geschonken,
want God voltooit wat Hij begon.
En later heeft ook Jezus' ster geblonken,
het licht van God dat overwon.
6. Breng ook ons hart, Heer, voor uw Geest tot zwijgen
scherp ons een geest van vrede in.
Dan maken wij de profetie ons eigen
en zien daarmee uw toekomst in.

Klaas Holwerda, Zuidhorn

van oneindige vrede

We hebben de Heere gezien
Eeuwen geleden
We hebben gezichten gezien
Van oneindige vrede

We hebben ongelofelijk ver
Geblikt naar een hemelse ster
We hebben geloofd, we hebben
Gedacht aan dit Kind in de nacht

In de eeuw van het kind
Leeft de Vorst tóch, Die
Zondaren vindt door genade

In de krib' ligt het Kind
Die voor vijand en vriend

Klaas van Elsäcker

Gods woorden door daden verklarde

LITURGISCHE WERKGROEP EINDHOVEN

Het Liedboek

Lied 58 De inhoud van het aangegeven Schriftgedeelte (Luc. 15 : 3-7), is in dit Lied wel wat erg mager weergegeven, ook al pretendeert het niet een berijming daarvan te zijn. Zo wordt wel uitvoerig ingegaan op het afdwalen van het ene schaap, maar van de uibundige vreugde over het terugvinden (vs 5-7) wordt met geen woord gerept. En waarom in strofe 4 het thema over ontrouwe herders wordt aangeroerd (naar Ez. 34) is geheel onduidelijk. Ook de wijze waarop dit gebeurt roept vraagtekens op.

De melodie is onbekend en hoewel niet moeilijk toch ook niet direkt aantrekkelijk.

Tekst: 2; melodie: 2.

Lied 59 In dit Lied dat de bedoeling heeft „in het verhalende gedeelte simpelweg Matth. 19 : 16-21 na te vertellen” (Comp. 248) krijgt de armoede o.i. een te zwaar accent, zoals b.v. in strofe 4. Door de hier gesuggereerde interpretatie van bezit en armoede met betrekking tot het ingaan in Gods Rijk, wordt de strekking nogal horizontalistisch en het hemelverlagen onbijbels van aard. Daardoor is ook de zin van het refrein: „God zegt dat onze kemel moet door het oog van naald”, moeilijk te verstaan. Voorts vinden we hierbij de uitdrukking „met pak en zak naar de hemel” niet fraai voor een kerklied.

De melodie is moeilijk en o.i. voor de kerkzang niet geschikt.

Tekst: 1; melodie: 1.

Lied 60 De dichter zegt bij dit Lied dat „de zingende gemeente zich identificeert met de optrekkende schare die de intocht van de Koning viert” (Comp. p. 250). Door deze opzet wordt de weergave van het evangelieverhaal over de intocht in Jeruzalem (Luc. 19 : 28-44) echter sterk exemplarisch van karakter en de tekst bovendien grotendeels onbegrijpelijk.

De melodie is moeilijk en voor de gemeentezang slechts van betrekkelijke waarde.

Tekst: 1; melodie: 1.

Lied 61 „Het eigenlijke thema van dit Lied zit in het refrein”, aldus het Compendium (p. 251). De exemplarische interpretatie hierin typeert echter de onschriftuurlijke inhoud van dit Lied. Het gaat daarbij eenzijdig sterk benadrukken dat wij... God geen verantwoording meer menen schuldig te zijn over de wijze waarop wij Zijn „wijngaard” beheren („God week te lang geleden uit ons bestaan. Hij is in eeuwigheden op reis gegaan”). De afsluiting van dit Lied is daardoor ook sterk negatief met de vraagstelling: „Zullen wij met de kwaden sterfen een kwade dood?”.

De melodie lijkt ons niet geschikt voor de kerkzang.

Tekst: 1; melodie: 1.

Lied 62 „De tekst van dit Lied is een uiterst — simpele vermaning met het oog op praktisch-eredienstelijk gebruik geschreven, opdat de hoofdsom der Wet niet alleen aangehoord maar ook zingend-wijs toegeëigend zou kunnen worden”, aldus het Comp. p. 252. In dit verband is strofe 4 echter moeilijk te plaatsen en is de slotzin: „Nu wilt ontbranden aan liefdeswoord, God heeft het tot ons gesproken” bepaald niet doorzichtig.

De melodie is enigszins moeilijk vanwege de aangegeven samentrekking van woorden, zodat de uitvoering wel enige oefening vereist.

Tekst strofe 1 t/m 3: 3, strofe 4: 1; melodie: 3.

Lied 63 Evenals verschillende voorgaande is ook dit Lied geen bewerking van het aangegeven Schriftgedeelte (Matth. 25 : 1-13). De strofen hebben evenwel niet alleen betrekking op de dwaze maagden maar ook op de dwaze knechten van het slot van Matth. 24 (strofe 3). Het centrale thema is de waarschuwing van de Here Jezus om toch waakzaam bezig te zijn met het oog op Zijn wederkomst.

De melodie is zeer goed en gemakkelijk zingbaar.

Tekst: 3; melodie: 3.

Lied 64 De beelden in dit Lied gebruikt zijn dermate onduidelijk en verwarrend dat de tekst zich sterk verwijderd van het aangegeven Schriftgedeelte. Een van de essentiële onderdelen van de gelijkenis, nl. het beeld van het door de duivel gezaaide onkruid, ontbreekt geheel. Van een *tezamen* binden van koren en onkruid (strofe 5) is geen sprake en het slot van strofe 6 „o laat ons het dorsen verduren waarmee Gij het graan onderscheidt”, is dan ook niet juist. Graan en onkruid zijn immers al bij het maaien onderscheiden. Voorts is de bedoeling van de zinsnede uit strofe 2: „verwekt Gij de elementen” en de zin van „wij slapen en Gij roept ons wakker” uit strofe 3, duister.

De melodie is mooi en goed zingbaar. Jammer dat ze, gezien de beoordeling van de tekst, verloren gaat.

Tekst: 1; melodie: 3.

Lied 65 De zaaier, de mens die zaad werpt in de aarde en slaapt en opstaat, dag en nacht, is in dit Lied geïdentificeerd met het door hem gezaaide en vruchtdragende zaad”, aldus de toelichting in het Comp. p. 257.

Daarmee is o.i. echter een zeker belangrijk element in deze gelijkenis nl. het beeld en de betekenis van de zaaier, geheel verloren geraakt. Het is immers juist van grote betekenis dat de werker in Gods Koninkrijk in het uitdragen van het Woord zijn verantwoordelijkheid maar ook zijn grenzen kent. Dan zal hij beseffen dat hij de groei aan de Here God kan en moet over laten en dat zal zijn gedrag bepalen. Zo kan de apostel Paulus dienaangaande dan ook schrijven: „Ik heb geplant, Apollos heeft nat gemaakt, maar God gaf de wasdom” (1 Cor. 3 : 6).

De melodie is niet gemakkelijk voor de kerkzang.

Tekst: 1; melodie: 2.

A. t.a.v. de tekst der liederen:

- het cijfer 1 bij niet voluit Schriftuurlijke tekst, b.v. vanwege het humanistisch karakter of door een sterk piëtistische inslag;
- het cijfer 2 bij een weliswaar Schriftuurlijke, maar niet direct begrijpelijke, en aanspreekbare tekst;
- het cijfer 3 als de tekst volkomen Schriftuurlijk en zonder meer verstaanbaar is.

B. t.a.v. de melodie der liederen:

- het cijfer 1 voor een niet-aanvaardbare melodie;
- het cijfer 2 voor een onbekende melodie die na enige oefening, eventueel met behulp van een koor, door de gemeente wel te zingen is en voorts ook voor een melodie die niet bepaald tot „de beste” behoort;
- het cijfer 3 voor „een goede” melodie, geschikt voor de gemeentezang.

van feest tot feest

Voor Hém een kribbe, bloed en wonden
een kruis, de spot en helse pijn;
voor Hem de straf om onze zonden,
het zelfs van God verlaten zijn,

Voor óns Gods gust, Zijn milde handen,
het weten: onze pijn geneest;
voor ons laat God Zijn lampen branden:
wij mogen gaan van feest tot feest!

Coosje van Campen

Theo van Driel / Nijmegen

Korte tijd terug schreef ik een opstel over het onderwerp „Neiging tot inkeer” voor mijn studie Gymnasium-Nederlands. Na enkele verbeteringen, die ik dankzij mijn docente aanbracht, laat ik nu dit artikel volgen.

Neiging tot inkeer

In deze tijd schijnt het 'in' te zijn om te spreken van 'wedergeboorte', 'beking' of 'inkeer'. Zo is er een groep die zich richt tegen alles wat westers is en die zich nu richt op oosterse religie en gewoonten. Een andere groep keert zich geheel en al tegen religie en vindt in atheïsme haar thuisfront. De derde groep vindt zijn thuis in sekten en de vierde krijgt een gewone verdieping in zijn christen-zijn.

Voor ik nu in mijn betoog stuk voor stuk deze groepen zal behandelen, lijkt het mij nuttig iets van mijzelf te vertellen. Temeer, daar ondanks de gemeente objectiviteit beslist een bepaalde gedachtengang naar voren zal komen; niemand is vrij van invloeden van buitenaf. Opgevoed als zoon van een Gereformeerde predikant, zag ik al spoedig de kerk niet meer zo zitten. Op zestienjarige leeftijd hield ik mij een jaar lang bezig met oosterse mystiek en religie. Een jaar later werd ik Jehovah-Getuige, waar ik al spoedig diende als pionier, d.w.z. full-timer. Na drie jaar verliet ik deze organisatie en werd een fanatieke aanhanger van de Jezus-revolutie. Slechts één ding droeg uiteindelijk bij tot de terugkeer tot God zelf: de terugkeer tot Zijn Woord en Zijn gemeente. Vanuit deze achtergronden wil ik graag het één en ander laten zien over de motieven en achtergronden van deze groeperingen.

Als je in Amsterdam door bepaalde steegjes loopt, zal het geen verbazing oproepen om bordjes te zien als: „Bahai - nieuwe religie” - „Ontspan uzelf met yoga” - „De Kosmos - macrobioties restaurant” enz. Het is duidelijk dat men op zoek is naar iets. Men is de huidige maatschappij beu en wil iets nieuws. Behalve dat protestkarakter is er ook het paniekkarakter. Het is een feit dat velen het niet meer zien zitten en een oplossing zoeken om hun leven te veranderen. Hoe mooi is het dan om een aanbod te krijgen, dat je hete leven vol kan komen van rust, als je maar jezelf één maakt met God, Brahma of hoe je het maar noemt. Is het werkelijk waar dat de levens van deze mensen ten goede veranderen? Zeker, er is een zoeken van de mens naar God en dat is alleen maar positief te noemen. Wat is echter de vrucht van de beking? Bij

Hare Krishna bestaat dat blijkbaar uit het voortdurend Hare Rma - Khrisna roepen. Bij yoga kun je na verloop van tijd op je hoofd staan en bij macrobiotiek weet je dat je lichaam uiteindelijk niet meer alleen ying of yang zal zijn. Wat opvalt bij al deze bewegingen is hun ik-gerichtheid ondanks het zoeken naar God. Heil bewerken voor jezelf, zonder aandacht te schenken aan je medemens. Is dat wat betekent: 'God is liefde'?

Als je dit zo leest, zou het atheïsme gelijk kunnen hebben, als het stelt dat geloof alleen opium is voor het volk en dat het een irreëel iets is. De communisten, die van oorsprong atheïst zijn, kan men in elk geval niet verwijten dat ze niet sociaal-voelend zijn. Hoewel het systeem nadelen heeft, kun je stellen dat er (bijna) geen armen zijn in de Sovjet-Unie en omringende landen. 'Arm' dan wel te verstaan in vergelijking met hun medeburgers. Toch is de vraag of je de oorsprong van alle dingen uit de weg kunt gaan. De geleerden doen erg veel moeite om te bewijzen dat alles uit zichzelf is ontstaan, maar er zitten veel haken en ogen aan. Dikwijls is het makkelijker om aan te nemen dat er een Maker achter het heelal zit, dan helemaal geen Maker. Voorts stelt het atheïsme dat het geen religie is. Het maakt zichzelf echter al tot religie, door zijn aanhangers te verplichten niet in God te geloven. Vandaar dat het ook bewust thuisheert in dit relaas over 'inkeer'. Het opvallende is dat nu ook het communisme komt met verhalen over beking en wedergeboorte, termen, die notabene regelrecht aan het christendom ontleend zijn. Je beken tot een stelsel of tot God, de vraag is wat het beste is.

Hiermee komen we dan aan het volgende punt. Want, zoals ik in mijn inleiding vermeldde zouden in dit betoog ook sekten een thuis krijgen. Een sekte is een groepering, die zich losmaakt van een groter geheel, vervolgens een deelwaarde gaat verabsoluteren, zichzelf als ware religie gaat beschouwen en over de breuk met het geheel geen pijn meer voelt. Men beweert ook hier dat je terugkeert tot God. In feite bekeer jij je echter weer tot een stelling. Je kunt geen bekeering worden bij de Jehovah-Getuigen, zonder bij de Wachttorens-

organisatie te behoren. Volgens een Adventist kun je je niet laten dopen, zonder zijn stellingen te onderschrijven. De Adventisten dopen iedereen over, die elders reeds als kind of volwassene gedoopt zijn. Bekering gaat daar blijkbaar samen met het lid worden ergens van. Het nadeel is bij deze en andere sekten, dat je op een subtiële manier gehersenspoeld wordt en uiteindelijk niet meer weet dan dat jouw gedachte de enige juiste is. Het opvallende van christelijke sekten is, dat ze het meeste kritiek hebben op de Rooms-Katholieke kerk, terwijl zij daar het meeste op lijken. Een tweetal voorbeelden: Jehovah-Getuigen keren zich tegen de absolute onfeilbaarheid van de paus, terwijl haar zogenaamde 'Besturend Lichaam' hetzelfde gezag heeft. De Pinkstergemeente keert zich tegen het mystieke in de Rooms-Katholieke kerk. Geen beweging is echter mystieker aangelegd dan zij. Het is dan ook geen wonder dat juist de charismatische beweging wortel schiet in deze kerk. De vraag is dus of het hier wel om beking gaat, of om handhaven van het oude.

De Jezus-Beweging laat zich wat moeilijker in een vakje plaatsen. Kritiek van het voorafgaande is beslist ook van toepassing op bepaalde Pinksterachtige Jezusbewegingen. Zij menen de waarheid in pacht te hebben. Alhoewel er gepraat wordt over christenen in alle groeperingen, komt het er in de praktijk op neer dat alleen zij die een bepaalde ervaring hebben gehad, christen genoemd kunnen worden. Een denkfout, die al bestaat sinds Augustinus, die op radikale wijze tot beking kwam. Bovendien schijnen velen Jezus te zien als opium of drugs. Iedereen kent de uitroep: „Wordt high van Jezus”

of „Maak een trip met Jezus”. De mens en zijn zoeken komen zo vaak centraal te staan in plaats dat God zelf centraal komt te staan. Een uitzondering wil ik hierbij maken voor werkelijk interkerkelijke Jezus Bewegingen, zoals Youth for Christ, Navigators, Ichthus, Campus Crusade for Christ e.d. Men wil ik onder de loep nemen bij de volgende groepen, daar zij geen Jezus-Bewegingen zijn van genoemde allure.

Het kenmerk van Christendom is dat God naar de mens komt, en niet eerst andersom. Bij elke religie moet de mens naar God zoeken. Bij het christendom komt de stap het eerst van God. Hij zond Jezus Christus naar de aarde; Gods Zoon, God zelf kwam in mensenvlees naar deze aarde. Een werkelijk bekeerde christen zal toegeven, dat God het is, die hem tot beking bracht. Het eerste initiatief kwam van God. De mens heeft in wezen niets gedaan om behouden te worden. Zoals Calvijn zei: „Door geloof en genade alleen ben je behouden”. We hoeven geen voetreis naar Rome te maken, geen tocht naar Mekka en niet op ons hoofd te gaan staan. Simpelweg aannemen en geloven dat Christus voor je zonden gestorven is, is genoeg. Door jouw verdiepende relatie met Christus zul je wezenlijk veranderen. Dat houdt in dat je geen vroompater wordt, maar juist dat je zult gaan leven vanuit en tot Gods eer. Vanuit je verticale relatie met God zal er een betere relatie met je medemens zijn. Voor de Reformatie hield de Rooms-Katholieke kerk zich alleen bezig met je ziel, de hemel en de hel. Maar wezenlijk veranderde niets om haar heen, door haar houding. Een tendens die in deze tijd met name bij

KERST- MIJMERINGEN...

Ik heb de nieuwe aarde lief
Vol heimwee, vol verlangen
Ik ben gevangen als een dief
Bevrijd van al het bange

Angst heet de kamer van verdriet
Stikdonker nauw haar gangen
Haar hoogte eng, haar diepte diep
Betonnen dik haar wanden

Ruim is de wereld van het licht
Het wolkendek brak open
Het Kind bracht mij in evenwicht
De zondemacht gebroken

Ik heb de nieuwe aarde lief
Gods Woord, Gods volk, Gods daden
Geboren Koning toen U stierf
Had U de wereld lief...

Klaas van Elsäcker

sekten terugkomt. Toch waren het juist de Calvinisten en de Lutheranen, die scholen en ziekenhuizen oprichtten. Men wilde zich bekeren tot God alleen en niet meer de kerk als gezag naast God opstellen. Het gevolg was dat de wereld mee kon proeven. Men zag dat dit wezenlijk christenen waren: Navolgers van Christus.

Dat is de tendens van de interkerkelijke Jezus-bewegingen en van die kerken, die zich nog richten op bekering. Laten we vooral ook niet vergeten dat de katholieke kerk veranderd is. Zij is ook maatschappelijker ingesteld geworden. Een kritische noot nog voor de vrijzinnige theologen in deze en andere kerken: Laten we het wel blijven doen vanuit het verzoenende werk van Christus, anders zijn wij het weer zelf, die het doen.

Bekering kan dus samengaan met verandering van je omgeving? Ik

zou haast zeggen: Iedere ware bekering gaat daarmee samen. Maar we moeten oppassen de dingen in hun balans te zien. God is de eerste, van Hem uit moeten we alle dingen doen en niet andersom. Voor mijn leven betekent deze konklusie dat ik teruggekeerd ben tot een Gereformeerd belijdende kerk (Ned. Geref.). Het is diep tot mijzelf doorgedrongen dat God de eerste was in mijn leven, en dat ik door Zijn liefde en genade behouden ben. Momenteel ben ik actief bezig in de gemeente en bij Youth for Christ, voorts mag ik me met Gods hulp voorbereiden op mijn theologiestudie. Bekering is niet langer voor mij gericht op mijn eigen zoeken, maar zoals ik beschreef: Leven vanuit de eer en leven tot eer van God, mijn naaste dienende door Zijn kracht.

Nijmegen, 5 augustus 1980

J. G. Knol / Utrecht

Wij en de wereld

In bijgaand artikel vindt men in grote lijnen een „voordracht” op de gemeenteavond in Katwijk. In mijn „oude” gemeente heb ik jaren geleefd en meegedaan. In zekere zin wist de gemeente van Katwijk, dat deze zaken mij zeer ter harte gaan. Ik heb expres afgezien van al te concrete behandeling. Want dat kan gemakkelijk tot betutteling leiden.

In dit artikel wil ik een reeks van opmerkingen maken die alle op één of andere manier te maken hebben met de betekenis van het mens-zijn in deze wereld.

Nu is het mens-zijn een uitermate ingewikkelde grootheid. Om toch enige orde in deze complexiteit te verkrijgen wil ik drie relaties of aspecten naar voren halen.

In het mens-zijn is er een relatie met de natuur. De mens heeft de natuur nodig om te bestaan en tegelijkertijd geeft de mens vorm aan de natuur. De gegeven natuur is opdracht voor de mens.

De mens heeft ook een relatie, een menselijke relatie tot de medemens. De mens kan de medemens aanvaarden maar ook ontkennen.

Degeen die een jood in de oorlog verborg aanvaardde de medemens, de „beulen” uit het vernietigingskamp ontkenden de medemens.

En tenslotte is er in het mens-zijn ook een relatie met zichzelf.

De mens komt zichzelf tegen. Hij moet zich verwerkelijken en hij draagt verantwoordelijkheid voor eigen gedragingen en daden.

Nu zijn er ook in dit complex van relaties weer vele aspecten te onderscheiden.

Ik zou op één fundamenteel element het accent willen leggen.

In de grote verzameling van ideeën, vragen en aspecten springt m.i. één facet duidelijk naar voren. Dat is het facet van de opdracht aan de

mens om over de geschapen werkelijkheid bezorgd te zijn.

De mens is in deze wereld met een opdracht geplaatst. In onze kringen wordt in dit verband wel gesproken over een cultuurmandaat. In het verleden is de inhoud van dit mandaat wel eens te snel vereenzelvigd met politieke en maatschappelijke programma's.

En inderdaad in de politiek gaat het om te verwezenlijken idealen en dit heeft alles te maken met de opdracht aan de mens om deze wereld te bouwen en te bewaren.

Maar er is meer dan het bouwen in de trant van partij-politieke stelsels. God heeft aan de mens van het begin aan de zorg over de schepping overgedragen. God de Vader heeft in een bepaald tijdsgewricht hemel en aarde geschapen.

Toen de mens in de geschiedenis verscheen, stelde God de mens aan als vertegenwoordiger.

Aanvaarding van de opdracht betekent dan ook normatief dat de mens bereid is om de taak van de zorgende Vader over te nemen. De mens behoort dan ook altijd een zorgende mens te zijn en is door deze „zorg” getypeerd. Wij zijn verantwoordelijk tegenover God de Vader ten aanzien van onze toekomst. En in de zorg die wij willen hebben over dat deel van de werkelijkheid, dat aan onze zorgen is toevertrouwd, in die zorg geeft de christen een klaar getuigenis weg.

Aan onze zorg over de werkelijkheid kan de wereld herkennen de zorg van God de Vader over Zijn werkelijkheid. Maar dan geldt ook, dat in zoverre wij nalatig blijven in onze zorg, de wereld een vertekend beeld krijgt van de zorgende Vader. Er schuilt hier een uitdaging in.

Zijn wij zo bezorgd over het beeld dat de wereld heeft van God, dat wij ernst gaan maken met onze zorg over de wereld, over de naaste en over zichzelf?

In dit verband eerst enkele opmerkingen over de relatie van God en mens. Daarna iets over de genoemde drieërlei relaties.

God als evenbeeld

Elke relatie die de mens heeft, elke betrekking tot de wereld rondom, ontspringt uiteindelijk in de relatie van de mens tot God. En deze laatste relatie werkt dan ook normatief door.

Nu is het altijd verwarrend om over de relatie van God en mens te spreken. Want elke omschrijving van wat God is, is gedeeltelijk. De bijbel zelf noemt vele eigenschappen en eigenaardigheden van God op. Daarom kan de gelovige slechts in een gelovige denkhouding tastenderwijs op trekken in het beeld Gods wijzen. Maar hoe onvolledig dan ook, men kan wel staat maken op wat de bijbel ons op onderscheiden plaatsen meedeelt.

Fundamenteel voor elke beschouwing over de relatie van God en mens is het bijbelse gegeven dat de mens naar Gods beeld is geschapen. Man en vrouw.

Deze omschrijving van het kernachtige van de mens is onderdeel van het scheppingsverhaal. In dit verhaal komt God naar voren als de zorgende Vader. Hij maakt de werkelijkheid zo dat er leven mogelijk is en Hij bekroont Zijn werk met de creatie van de mens.

De mens verschijnt in de geschiedenis als het sluitstuk van de zorg van de Schepper voor het werk Zijner Handen.

Deze God blijft er de gehele geschiedenis door, wat de mens er ook van maakt.

De zorgende God, de God van het Evangelie. Die op het zelfde moment dat de mens uit de hof wordt gejaagd, kleren voor ze maakt. En als deze mensen uit de beslotenheid van de hof wegmoeten en de wijde, woeste en donkere wereld in worden gestuurd, dan geeft deze God hen de belofte mee. Als de mens het evenbeeld is van deze God, dan stelt Hij de mens aan om voor deze wereld te zorgen, om perspectief te bieden. De wereld wordt aan de mens toevertrouwd.

Maar er is nog meer.

Men kan vanuit de Schrift nu ook zeggen en geloven, dat God het evenbeeld is van de mens. Weliswaar hebben wij deze beeldvorming verknoot, maar van de beginnen af is het zo niet geweest.

Wij stuiten hier op een fundamentele normativiteit voor het mens-zijn.

Het is de mens gegeven om beeld Gods te zijn. En het is een opdracht om door het mens-zijn heen aan de wereld dit beeld Gods te tonen.

In het mens-zijn zal de wereld God moeten kunnen herkennen en erkennen. En omdat God de Vader naar Zijn aard een zorgende Vader is, daarom zal aan onze zorg over de wereld, over het menselijk geslacht moeten kunnen worden gezien wie God is.

Satan heeft deze zorgende Vader ontkend.

In zijn „dienst” aan Eva geeft Satan een exacte definitie van wie God is.

Satan geeft van God het beeld van een God die zowel het goed als het kwaad kent. Hij bestrijdt het beeld van een zorgende Vader, die in Zijn zorg voor Zijn evenbeeld, hem een eetverbod oplegt en tegelijkertijd een opdracht geeft om van de wereld te genieten. Maar van deze zorg wil Satan niet weten, want de mens behoeft zich daar niets van aan te trekken!

En zoals altijd heeft Satan op de klank af geen ongelijk. Maar, God heeft zich aan ons nimmer zo openbaard als Satan voorgeeft.

God wil juist de mens bewaren voor het „alles weten”. Dat is niet goed voor de mens.

Eva valt vrijwillig in deze strik. Zij neemt de definitie van het beeld Gods van Satan over. Maar daarmee ontkent de mens dan ook principiële bestaan van een zorgende God.

Hierdoor berooft de mens zich van de mogelijkheid om Gods vertegenwoordiger te zijn. De mens maakt door te kiezen voor een alleswetende God als concurrent voor een alleszorgende God, van de Vader een karikatuur.

God wordt een God van lastige voorschriften.

Deze keuze heeft God veel zorg meegebracht.

Om toch de mens weer als „Zijn zorgend menskind” te laten leven en werken, moest Hij wel zijn Zoon geven. Zover strekt Zijn zorg over de mens zich wel uit!

Gaan wij, als verlore mensen, zover in onze zorg over de mensheid dat de wereld in ons deze zorgende Vader herkent?

Mens en natuur

De mens verschijnt in de geschiedenis als kroon van de schepping. Hij is gesteld als heerser over de natuur. Zelf gaat deze heerschappij zover dat de mens in combinatie met God de dieren benoemd. God past zich bij de naamgeving aan. De mens heeft de scheppingsorde zo goed doorgehad, dat God zich hierbij kon aansluiten.

In het begin ging de mens om met de natuur naar de aard van de natuur.

De natuur is aan de mens gegeven om via de heerschappij over de natuur zich zelf te ontplooien. De natuur is zowel opdracht als middel. Maar het gaat om de ontwikkeling van het leven. Het leven dat door

God de Vader goed is geschapen. De natuur is er ten bate van de mens en daarin wordt de natuur ook zinvol.

De vraag is nu maar of de wereld aan onze zorg over de natuur iets terug vindt van het beeld van de zorgende Vader. Wij zijn verantwoordelijk voor de natuur. Niet God. Alles wat fout gaat, komt door de mens.

Zijn wij nog wel geïnteresseerd in de vraag hoe wij in onze zorg over de wereld kunnen zorgen voor de erkenning van God de Vader?

In dit verband een paar opmerkingen over een brandende kwestie, te weten: kernwapens.

Als wij kernwapens toelaatbaar achten, vanwege politieke verhoudingen in deze wereld, te weten angst voor de Russen (of angst voor Amerikanen) dan laten wij onze relatie tot de natuur bepalen door een politieke stellingname, door een politiek program. En dit zijn belangrijke zaken.

Maar er is een dieperliggende vraag te stellen.

Zijn kernwapens in hun gebruik in overeenstemming te brengen met de door God aan ons opgedragen zorg over de natuur? Maken kernwapens indien zij worden gebruikt, de natuur niet onmogelijk?

Het leven onder het regiem van de Russen is mogelijk en daarin kan de mens zijn opdracht wel vervullen. Maar hoe in een door kernwapens omgeploegd land?

Is het „beter dood dan rood” niet de principiële negatie van de zorgende God de Vader, die aan de mens de zorg over de natuur heeft toevertrouwd. De natuur als basis voor het menselijk bestaan.

Onze verlegenheid is groot.

En deze wordt nog groter als wij ons afvragen wat dat toch voor een industrieel systeem is, dat de midelen op deze wereld zo ondoelmattig gebruikt en waarbij het grootste gedeelte van de mens beneden het bestaansminimum leeft.

Dat is de verlegenheid omdat de doorwerking van de afval van de zorgende God zo verwoestend doorwerkt in de structuren van de samenleving.

Wij zijn zo machteloos.

Maar om te zorgen dat de wereld in onze relatie tot de natuur toch iets van de goddelijke zorg kan herkennen, dat is mogelijk.

(wordt vervolgd)



boekbespreking

Werk maken

van z'n persoon(lijkheid)

Van het een komt het ander. Toen de artikelen over het boek „Van de rechtvaardigen” verschenen, ontving ik het verzoek ook eens aandacht te vragen voor een brochure-

reeks, die het „Geref. Schoolblad” uitgeeft en die herdrukken van artikelen van de heer A. Janse bevat. Het laatst verschenen nummer (in aug. jl.) kwam onder bovenstaande titel uit. 't Is een herdruk van een in 1926 gepubliceerd geschrift.

De aanleiding was toen de propaganda van een „Christelijk instituut voor zelfontwikkeling”. Onder christelijke naam en met een tekst op de folders (Spr. 24 : 5), ontwikkelde dit instituut een sterk humanistische-getinte activiteit. Wie had dat in de gaten? Te goeder trouw zouden velen zich er aan overgeven en zo trachten zichzelf, de eigen persoonlijkheid, te verbeteren. Om innerlijk sterker te worden; karakter en bekwaamheid ontwikkelen wil ieder toch wel? Een cursus volgen om gelukkiger te worden.

Daartegen trekt de schrijver te veld en hij laat zien hoe hier verkapt het humanisme binnenkomt en onze Middelaar („die ons van God tot wijsheid... en tot een volkomen verlossing gegeven is”) opzij schuift, sterker nog van Zijn plaats dringt. De Schriften wijzen een heel andere weg om onze ellende en gebrokenheid te dragen, er mee te leven, die ten dele te overwinnen.

Dat was meer dan 50 jaar geleden. Sindsdien heeft het humanisme (onder velerlei vorm) een steeds groter plaats voor zich opgeëist. Als je rond je kijkt, zie je allereerste soortgelijke activiteiten als toen, in de 20-er jaren. Ook in onze kring. Er is een zoeken naar geluk, te verkrijgen door bezig te zijn met je „ik”, door bezinning-met-elkaar. Psychologie en sociologie staan hoog aangeschreven en als je daar geen baat hebt zijn er nog psychiaters. Bij moeilijke verhoudingen — en hoeveel zijn die er niet — kan je daar recepten halen voor oplossingen. Velen onderkennen de verleidende geesten, die overal bezig zijn, niet meer. Dan is het een weldaad een analyse als van de heer Janse te lezen. Weliswaar vertoont die, zeker wat stijl en opzet betreft, de tekenen van het leven van vóór de oorlog. Daar moeten jongeren zich niet door laten afschrikken. 't Is ook duiken in een stuk kerkhistorie. Genoemde brochure is er één van de vier uit de reeks-1980. Momenteel zijn de volgende nummers nog verkrijgbaar (ook van vorige jaargangen):

Religieuze ontwikkeling bij kinderen
De betekenis van de drie hoofdvakken (Bijbelse-, Vaderlandse- en Kerkgeschiedenis) voor de principiële vorming

De humanistische wetsidee in het lager onderwijs

't Leven in school

Bijbel en Jeugd (van de hand van prof. dr. P. H. Kohnstamm).

Een jaarabonnement vergt f 10,- en u kunt dit bestellen bij de heer J. L. Struik, Davenschot 37, 8141 BB, Heino (giro 800093 van de Rabobank te Heino, t.g.v. J. L. Struik nr. 3271 50 602). Afzonderlijke nummers kosten f 3,90.

M. de Jonge, Voorburg

P. C. van Wijk / Zaltbommel

Terloops

Geweld en vrede *)

Geweld is uit deze wereld niet weg te denken, het lijkt goedkoop om te zeggen dat dit komt door de zonde, want die zonde begon met de zondeval en dat is allemaal al zo lang geleden gebeurd.

Sindsdien zijn geweld en agressie, oorlog en bewapening aanwezig op aarde; Kaïn sloeg zijn broer dood en in de krant kunnen we elke dag lezen dat zoiets nog steeds gebeurt.

De Here Jezus heeft in de bergrede gezegd dat we geweld niet moeten beantwoorden met geweld, dat we onze vijanden moeten liefhebben, dat we geen kwaad met kwaad moeten vergelden. Hij, Jezus, is gekomen om van het geweld te bevrijden, maar ondanks zijn bevrijdend sterven zijn we aan geweld gewend geraakt.

De zonde is wel overwonnen maar de aarde is niet ontzondigd. Dat moet aan allen die Jezus liefhebben moeite geven, want de satanische krachten die de vrede tegenhouden en het geweld niet keren zijn er ook in ons eigen leven.

Ook daaraan zijn we gewend geraakt en het is gewoon en gewoonte geworden om op te komen voor onszelf ten koste van een ander.

God geeft ons aan het einde van elke kerkdienst Zijn vrede mee, om er iets mee te doen, om er mee bezig te zijn, in ons eigen leven en in het leven van anderen, opdat wij vredestitelers zijn.

Wij hebben onze vragen als het gaat over vrede en oorlog, over ontwapening en bewapening, over wat de bijbel hierover zegt, over wat we vandaag hiermee aan moeten. We zoeken naar antwoorden, naar het bepalen van onze houding.

We zijn allemaal op weg naar Jeruzalem, de stad van de vrede, we zijn op weg naar de dag waarop we niet meer over vrede hoeven te praten maar vrede zullen zijn.

*) Voorwoord themanummer 'Geweld' van Verkenning dec. 1980/jan. 1981. Dit nummer kan apart worden besteld bij Albert Kok, Karveel 58-90, 8242 WC Lelystad. De prijs per ex. f 5,—; het gironummer van het G.L.J.C. is 3.910.300.



kerknieuws

Diakonale conferentie — Uit „Onder de Lelie”, het blad van Zwolle nemen we het volgende verslagje over:

Met het zingen van Ps. 40 : 7 begonnen we zaterdag 15 november jl. in Arnhem aan onze 88e centrale diakonale conferentie.

Onder leiding van br. C. Huizinga hadden we als altijd een fijne, plezierige dag. We waren bijeen in de Doopsgezinde kerk met een wonderlijk interieur. Zware hoge eikenhouten banken en 19e eeuwse stucadoorswerk omringen een donkerbruine, fraai gesigneerde, kolossale preekstoel. Voor de preekstoel is de zitruimte gevuld met moderne stoeltjes en tafeltjes en tegenover de preekstoel wordt het kerkje afgesloten door een grappig orgel met torentjes, geheel groen gespoten. Het geheel is overwelfd door een donker plafond waaruit moderne lampen hangen.

Het thema van deze dag: De hulpverlening door diakenen werd ingeleid door ds J. Kranenburg uit Groningen.

In zijn referaat betoogde ds Kranenburg dat door de maatschappelijke ontwikkelingen en de daardoor ontstane professionalisering in de hulpverlening we elkaar zijn kwijtgeraakt. De hulpzoekende mens wordt door de hulpverlener gereduceerd tot zijn probleem. De lijdende mens wordt door onze maatschappij weggeloopt.

Met 5 stellingen onderstreepte hij deze problemen. Wat stellen wij daar als christenen tegenover?

In groepjes werd hierover gesproken en een forum bestaande uit de predikanten Kranenburg en De Vries, de bioloog Van Gorkum en de arts Moggré trachtte al de gerezen vragen te beantwoorden, waardoor een levendige discussie ontstond.

De conferentie werd onderbroken door een eenvoudige, goed verzorgde lunch.

Met belangstelling en ook een zekere hunkering zien we alweer uit naar de 89e conferentie die volgend jaar in Wezep zal worden gehouden.

Z.V.K. — Onder deze titel stond het volgende in het kerkblad voor de N.G. Kerken in Gld. en Overijssel. — Verschillende kerken die zendtijd kregen besloten samen te werken in de Ikon (interkerkelijke omroep Nederland); een stichting die in het leven werd geroepen en waaraan deze kerken hun zendtijd delegerden. Hier toe behoren de Ned. Herv. Kerk, de Gereformeerde Kerken (syn.), de Vrij Evangelische, de Evangelische Lutherse kerk, de Alg. Doopsgezinde Sociëteit, Het Leger des Heils, de Remonstrantse Broederschap, de Oud-Katholieke kerk en de Evangelische Broedergemeente. Andere kerken wilden in de Ikon niet participeren, maar onder eigen verantwoordelijkheid uitzenden en dan met name kerkdiensten. Deze kerken plegen aangeduid te worden als Z.v.K., d.i. kerken die Zendtijd Voor Kerken hebben. De afgevaardigden van deze ZvK-kerken plegen tweemaal per jaar samen te komen in Hilversum, ter bespreking en regeling van de zaken die de uitzendingen betreffen.

Deze ZvK-kerken zijn de Geref. kerken (vrijgemaakt), de Christelijke Ge-

reformeerde Kerken, de Unie van Baptisten en ook onze kerken. Op de landelijke vergadering van Kampen werd namelijk besloten niet tot de Ikon toe te treden, maar slechts wat de technische verzorging betreft gebruik te maken van de diensten van de Ikon. En het mag gezegd dat de hulp en de voorzieningen, door de Ikon onze kerken geboden, voortreffelijk zijn.

Wanneer. Dat hebben de kerken ervaren, die reeds voor een uitzending zorgden. In 1979 waren dat drie radio-diensten (van Dronten, 's-Gravenhage, Arnhem), en één T.V.-dienst (van Kampen). In 1980 is er maar één radio-dienst (van Urk) en één T.V.-dienst (van Schiedam) geweest. In november en december zouden er nog twee radio-diensten van onze kerken zijn. Echter door onvoorziene noodzakelijke wijzigingen in het schema moesten deze worden opgeschoven naar 4 januari 1981 (Zaandam) en 1 februari 1981 (Enschede-Noord).

Daarbij komen dan in 1981 nog drie radio-diensten en 1 T.V.-dienst. Als data daarvoor zijn te noemen: 22 maart: T.V.-dienst, 19 april en 5 juli: radio-diensten. De derde datum voor een radio-dienst moet nog worden vastgesteld.

Wat een kostelijke kans hebben onze kerken hiermee gekregen, om het evangelie uit te dragen, ook naar buiten. Er zijn er immers heel wat die deze diensten via hun toestel bijwonen. De kijkdichtheid van onze eerste T.V.-dienst werd aangegeven met het cijfer 1. Dit cijfer staat voor 135.000 kijkers. Het aantal luisteraars bedraagt tussen de 260.000 en de 300.000.

te maken naar Korea. Dat zou voor de broeders daar een bemoediging zijn. Wij weten, dat er veel nood is en dat er voor veel doeleinden een beroep op U wordt gedaan. Toch: we zijn zo rijk gezegend en daarom durven we U te vragen om een kleine periodieke gift voor dit doel. Uw (fiscaal aftrekbare) gaven zien we graag tegemoet op postrekening 1775496 t.n.v. Calvinistic World Association te Heiloo.

Van tijd tot tijd hopen wij in dit blad verantwoording te doen van de ontvangsten gelden.

Namens Calv. World Assoc.
J. J. Molenaar

De Bron - Dalfsen — Voor de vijfde keer zal het conferentie-oord „De Bron” met kerst de deuren open zetten voor wie thuis geen kerstfeest kan of wil vieren. Feestelijke maaltijden, muziek, interkerkelijke kerstdiensten, gezellig bij elkaar zijn... Dat zijn de belangrijkste elementen van het programma. In de afgelopen jaren kwamen telkens honderden mensen naar zo'n „open huis”, georganiseerd door de Stichting „De Bron”, die het conferentiecentrum (bij Dalfsen) beheert. „We denken aan een echt familiefeest”, zegt directeur J. F. Hoekendijk. „Er is veel nood en eenzaamheid. En op zulke christelijke feestdagen schijnt die extra zwaar te worden ervaren. We hebben in de afgelopen jaren vooral veel onvolledige gezinnen, ouderen en alleenstaanden hier gehad. Maar ook complete gezinnen. Ze behoorden tot de meest uiteenlopende kerken en het was steeds fantastisch om te zien hoe zij — ondanks alle verschillen — echt samen kerstfeest konden vieren. Er zijn tijdens die kerst-inns trouwens heel wat blijvende vriendschappen.

Twee mogelijkheden. Voor het eerst zijn er deze twee mogelijkheden op „De Bron”. Men kan kiezen tussen een kerstweek (20 t.m. 27 december) en een kerstweekend (24 t.m. 27 dec.). Van de deelnemers wordt wel een vergoeding voor logies gevraagd.

„Maar voor wie echt niet kan betalen, vinden we wel een regeling”, zegt de heer Hoekendijk. „Kerstfeest is een feest van gastvrijheid”.

Informatie bij: De Bron, Oude Oever 10, 7722 VE Dalfsen (Ov.), telefoon 05297-218.

Reformatorische Wijsbegeerte — In Eck en Wiel, in de Betuwe, is de Nederlandse tak van l'Abri gevestigd. l'Abri is voortgekomen uit het werk van de Zwitserse dr Francis Schaeffer. De stichting l'Abri Nederland wil (evenals de organisatie van dr Schaeffer in Zwitserland) op basis van de Heilige Schrift een centrum van studie en bezinning zijn voor jonge mensen van deze tijd. Daarbij is de aandacht vooral gespitst op de verhouding van het christendom tot cultuur en maatschappij, en op een toetsing van de geestelijke stromingen in onze tijd.

l'Abri was jaren geleden een van de eersten, die geluidscassettes als studie-

want
alzo lief...

Want alzo lief
Had God ons lief
Meer dan een moeder liefde geven kan

De zonde kwam
Toen ons de slang
Vertelde van de fabel van de dood

Want alzo lief
Had God ons lief
Toen Hij Zijn Zoon tot onze redding bood

Want wie gelooft
Heeft Hij beloofd
Te sparen voor de angsten van de dood

Want alzo lief
Heeft God ons lief
Meer dan het allerliefste geven kan

Klaas van Elsäcker



nieuws uit breder kring

Korea — We ontvingen het volgende stukje:

U hebt kort voor de vakanties in dit blad een artikel kunnen lezen van de hand van br Bong Ho Son uit Korea, werkzaam aan het Aziatisch Centrum voor Theol. Studie en Zending. Kort voor zijn terugkeer naar Seoel hadden wij een gesprek met hem, waarop wij het gironummer van onze CWA openstelden voor giften voor ACTS, dat jonge mensen opleidt tot zendeling en waar het bovendien mogelijk is een graad te halen.

Wij zijn dankbaar voor de reacties, die binnen kwamen en die tot nu toe f 1465,— hebben opgebracht.

Toch hebben wij de indruk, dat aan velen van U het belang van deze zaak is voorbijgegaan. Mogelijk zijn deze maanden beter geschikt dan de zomertijd om nog eens Uw aandacht hiervoor te vragen.

Wij beogen regelmatig wat geld over

materiaal gebruikten. De lezingen en bijbelstudies die er worden gehouden, worden opgenomen op de band en dienen zo als studiemateriaal voor latere studenten en bezoekers.

Al geruime tijd is er echter belangstelling voor deze cassettes van de kant van hen die niet in de gelegenheid zijn om l'Abri te bezoeken. Het gaat daarbij om lezingen en studies van de 'eigen mensen' van l'Abri, zoals ds N. Cornelisse, drs H. G. Geertsema en drs W. G. Rietkerk, maar ook zijn er veel cassettes van gast-sprekers als prof. dr B. Goudzwaard en anderen. Ook van wijlen prof. dr H. R. Rookmaaker, die destijds de stimulator was voor het l'Abri-werk in Nederland, zijn cassettes beschikbaar.

Deze cassettes waren altijd moeilijk te verkrijgen, omdat l'Abri geen verkoop-afdeling heeft. Gedurende enige tijd heeft een studio in Barendrecht voor de verkoop gezorgd, maar nu is het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte bereid gevonden om de verspreiding te verzorgen. Aad Biersteker van het C.R.W. hierover: „Wij

vinden het erg de moeite waard, dat het werk van l'Abri beschikbaar komt voor breder publiek. Er is echt behoefte aan een goede doordenking van de geestelijke stromingen in deze tijd. Daarom zijn we blij, dat we op onze boekentafels ook plaats kunnen inruimen voor deze cassettes.”

De cassettes zijn bij het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte tegen kostprijs te verkrijgen. Een bestellijst is daar ook beschikbaar, op het adres Postbus 149, 3600 AC Maarssen.

Werkvakantie in Oeganda — Het is de bedoeling om in de zomer van 1981 een werkvakantie te organiseren naar een kindertehuis in Oeganda, dat wordt gesteund door de Stichting Redt Een Kind. Het accent zal behalve op meehelpen, liggen op ontmoeting van Afrikaanse christenen. Belangstellenden kunnen voor informatie zich zo spoedig mogelijk wenden tot de fam. Hengelaar, Daniël Stalpertstraat 23-II, Amsterdam, tel. 020-716190.

„Baby-mand” — In het kerkblad van Eindhoven vonden we het volgende: Het is altijd een blij bericht, wanneer we horen dat er in één van de gezinnen van onze gemeente een baby is geboren. We leven allemaal mee met zo'n gebeurtenis, en laten dat wel of niet blijken, afhankelijk van de omstandigheden of we de betreffende ouders wel of niet kennen.

Tot dusver was het de gewoonte, dat de wijkassistent de jonge moeder opzocht en een bloemetje bracht.

Aangezien dit een erg vergankelijke blijk van meeleven is, is de gedachte geboren(!) een wat meer blijvend cadeautje te geven, waar zo mogelijk ook meer gemeentelieden bij betrokken kunnen zijn. De gedachte mondt uit in het idee om een babymand samen te gaan stellen. De mand zou gevuld moeten worden met dingetjes voor een nieuwe wereldburger, iets gehaakts, gebreid, genaaid (of geknutseld), en ieder gemeentelid mag iets in de mand doen.

Aannemende dat de gedachte weer-

klank vindt, kijken we met belangstelling uit naar bijdragen voor de „baby-mand”.

Vakantie-geld — In het blad van Enschede-Zuid vonden we het volgende stukje. Wie weet is de gedachte erin ook voor andere gemeenten de moeite waard.

Het zal ieder, die, om welke reden dan ook, naar 't buitenland geweest is, wel eens overkomen zijn, dat bij thuiskomst bleek, dat er nog een paar „vreemde” muntstukjes over waren, die hier eigenlijk toch niet meer gebruikt worden.

Wel, daarmee hoeft u nu niet meer in de maag te zitten. Voortaan zal op de bekende tafel in de aula nl. een bus staan, waarin u deze muntstukken kunt deponeren. De opbrengst is bestemd voor 'Broederschap in nood'. Op deze manier snijdt het mes dus aan twee kanten: u geen rommelige portemonnaie of jaszak meer en 'Broederschap in nood' blij!!

41e jaargang

beweging 80

| REFORMATORISCH | WIJSGERIG | INFORMATIEF |

Inhoud januari-nummer

Prof. dr. H. v. Riessen, *Zinrijk leven*

J. Mastenbroek, *Maar niemand vraagt zich af waar de wetten vandaan komen*

Ir. F. J. Mink, *Kernenergie-debat vraagt discipline*

J. Mastenbroek, *Het ontzet van de mens door een Leids filosoof*

Dr. D. J. Bakker, *Boekbespreking J. Mastenbroek, Dringende oproep tot kadervorming*

Inhoud april-nummer

Prof. dr. ir. E. Schuurman, *Afwisseling van de wacht; Een vernieuwde redactie; Tot dienst geroepen*

Dr. J. Zwaan, *Onrustig is ons hart*
Dr. ir. J. H. Santema, *'Lange golven', als probleem van kennis en beheersing*

Prof. dr. ir. H. van Riessen, *Boekbespreking*

Drs. A. van Dijk, *Boekbespreking*
Drs. G. Groenewoud, *De wapenrusting Gods*

Inhoud juni-nummer

Prof. dr. J. W. Skillen, *De reformatie van wijsbegeerte en wetenschap in de Verenigde Staten*

Jan Mastenbroek, *Dingen die er (ook) zijn...*

Drs. A. van Dijk, *Boekbespreking*
Drs. G. Groenewoud, *De wapenrusting Gods*

Inhoud augustus-nummer

thema: *VU-100 jaar, zorg om de wetenschap*

Prof. Dr. E. Schuurman, *De Vrije Universiteit 100 jaar*

Prof. Dr. E. Schuurman, *Wetenschap en samenleving*

Prof. Dr. S. Griffioen, *Christelijke wetenschap: noodzaak en blijvende verlegenheid*

Drs. P. Blokhuis, *Wetenschap vraagt om zorg*

Drs. H. G. Geertsema, *Kijk op theologie. Fragmenten*

Drs. G. Groenewoud, *Bezinning aan de V.U.*

Inhoud oktober-nummer

thema: *de rechtsstaat in geding*

Prof. Dr. J. D. Dengerink, *Bezinning op de staatstaak: de rechtsstaat is in geding*

Dr. C. de Ru, *Wetsdrang tot democratisering*

Prof. Dr. A. van Doorn, *Tussen anarchie en totalitaire staat*

Prof. Mr. G. E. Mulder, *Stromingen in de hedendaagse Nederlandse strafrechtswetenschap*

Inhoud december-nummer

Prof. Dr. A. Troost, *De tweerijkenleer*

J. Mastenbroek, *De reformatische wijsbegeerte moet spreken en aanspreekbaar zijn*

Ds. F. Boonstra, *Té kras*

Prof. Dr. E. H. van Olst, *De Heilige Schrift en menselijke ervaring (stellingen)*

Drs. G. Groenewoud, *Wapenrusting Gods*

H. Westerveld, *Reformatische wijsbegeerte: hulp bij het denken over planning*

Ter gelegenheid van ons 25-jarig ambtsjubileum ondervonden we veel warme belangstelling. Dat deed ons erg goed. Langs deze weg willen we allen hiervoor graag hartelijk dank zeggen.

D. K. Smit

B. Smit-Huizinga

Dalfsen, december 1980

VERSCHEENEN:

J E S A J A

door **Ds. C. Vonk**

in fraaie stempelband met goudtitel
304 bladzijden - Prijs f 47,50

In de reeks „De Voorzeide Leer” zijn nu over de H. Schrift de volgende delen verschenen:

Ds. C. VONK	bladz.	Prijs
Inleiding - Genesis - Exodus	528	f 62,50
Levitikus	768	f 35,—
Numeri - Deuteronomium	880	f 42,—
Jozua	360	f 38,—
Richteren, 2e druk	352	f 38,—
I en II Samuël	400	f 42,—
I en II Koningen	440	f 45,—
Jesaja	304	f 47,50

Ds. F. VAN DEURSEN

Psalmen I	416	f 39,50
Psalmen II	424	f 39,50
Spreuken	432	f 49,—

„Het is werkelijk in alle opzichten de moeite waard! Je komt er verder mee in het verstaan van het rijke Woord van God.”

Ds. O. Mooiweer, Geref. Kerkblad (bespr. Ds. C. Vonk, Richteren)

Degenen die alle over de H. Schrift verschenen delen willen aanschaffen kunnen ze direct ontvangen desgewenst tegen betaling van f 25,— per maand.

Volledig prospectus op aanvraag.

Lieboek & Hooijmeijer b.v.

SINGEL 55 - BARENDRECHT

POSTREKENING 216828

Bestel een gratis proefnummer bij het

Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Maarssen, tel. 03465 - 60945 / 69192

Nog beter:

NEEM EEN ABONNEMENT
à f 20,— per jaar

Antwoordstrook

Opsturen in open, ongefrankeerde enveloppe aan CRW, Antwoordnummer 33, 3600 VB Maarssen

JA,

☐ stuur mij het oktobernummer BEWEGING 80 (gratis)

☐ noteer mij als abonnee op BEWEGING 80 (f 20,— p.j.)

Naam:

Adres:

Postcode: Plaats:

Op

de HEERE maakte ons rijk met de geboorte van onze dochter

alice nanda

roepnaam

lida

h. wynia / m. j. th. wynia-hartog
anne-marie / jennechien / ale jan / rieke

3701 gg zeist, 'shalom', 12 december 1980
slotlaan 241

De HERE maakte ons dankbaar en blij
Hij schonk ons een zoon:

Berend Jan
(Bartjan)

Kees de Hoop
Gerda de Hoop-de Boer

10 december 1980
Halsterenstraat 12, 6844 HK Arnhem

Help Azië

en steun de



Bijbelse en Medische Zendings Gemeenschap (BMZG)!

De BMZG is een tak van de Bible and Medical Missionary Fellowship (BMMF), sinds 1852 werkzaam in Centraal Azië, nu met meer dan 300 medewerk(st)ers, o.a. in Bangla Desh, India, Iran, Nepal en Pakistan.

Werk mee en stort uw bijdrage op
giro 19 423 05 t.n.v. Stichting BMZG te Gouda.

Wilt U er eerst meer van weten?

Informatiemateriaal wordt U gaarne toegezonden door het sekretariaat BMZG: Joost de Hondtlaan 17, 2803 XH Gouda. Tel. 01820-18562.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Ds. H. de Jong;
H. Langerak;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Lijden, in een uitzichtloze wereld

Lijden, in een uitzichtloze wereld

JAAR IN, jaar uit vragen wij u de Papoea's niet te vergeten. Látén die verre naasten u nog een zórg zijn.

Een zórg van uw hart en van uw hand.

VRAGEN moeten we, omdat wij de zorg voor de Papoea's op ons genomen hebben. Wij stellen er een eer in iets van verantwoordelijkheid voor hen te mogen dragen. Want we mogen de Papoea's niet aan hun lot overlaten.

AAN U allen blijft daarom de vraag voorliggen wat uw hand zal vinden om goed te doen aan dit geslagen volk. Slagen, die zich aftekenen aan de

- ☆ vele weeskindertjes
- ☆ onverzorgd achtergebleven gezinnen
- ☆ gevangenen
- ☆ vluchtelingen
- ☆ onvoldoende medische hulp
- ☆ onvoldoende scholing
- ☆ acuut optredende noden

GOED doen, ook ter ondersteuning van de rechtsstrijd van de Papoea's in Nederland en in de wereld.

11 JAAR onrecht en diep menselijk leed moeten u voor ogen staan als wij een beroep op u doen de Papoea niet te vergeten. De Papoea's, de meest nabije van onze verre naasten.

Uw gift is een handreiking ten leven



PAPOEA-FONDS
postgiro 243000
Rozendaal 27
8431 PD Oosterwolde
Bank: Amro-Eindhoven
Rekening 44.40.72.470

Voor alle informatie:
Van Randwijcklaan 104
3815 MT Amersfoort.
Telefoon 033-728690

STICHTING HULP AAN PAPOEA'S IN NOOD

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres
DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

VERSCHEENEN :

J E S A J A

door **Ds. C. Vonk**

304 bladzijden - Prijs f 47,50

Gaarne zenden wij U een volledig prospectus over de delen die in de reeks „De Voorzeide Leer” reeds verschenen zijn.

Lieboek & Hooijmeijer b.v.
SINGEL 55 - BARENDRECHT
POSTREKENING 216828

Opbouw-uitgaven

Door het invullen en opsturen van onderstaande bestelbon kunt u verschillende door „Opbouw” uitgegeven en binnenkort uit te geven brochures bestellen. Alle prijzen zijn exclusief portokosten! De ingevulde bon kunt u in een open envelop zonder postzegel sturen naar:

Administratie Opbouw,
Antwoordnummer 38, 3940 ZD Leersum.

Tegelijk met de toezending van de bestelde uitgaven ontvangt u een accept-girokaart met daarop het verschuldigde bedrag vermeld.

Gaarne ontvang ik:

- ex. Prof. C. Veenhof, Jona (Hulp bij Bijbelstudie) à f 1,50
- ex. Drs. H. de Jong, Ongehuwd samenwonen à f 2,60
- ex. Prof. Dr. B. Goudzwaard, Drs. H. de Jong en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, Het kernwapenvraagstuk (48 pag.) à f 2,50
- ex. Ds. M. R. van den Berg, Jeremia (Hulp bij Bijbelstudie) (plm. 194 pag., gebonden uitgave) à f 10,—

Naam:

Adres:

Woonplaats (postcode)

Handtekening:



STICHTING *Signaalkampen*
DER CALVINISTISCHE STUDENTENBEWEGING

Correspondentieadres: Postbus 5349, Amsterdam
Telefoon: 020 - 120374

Ook deze zomer organiseren een aantal enthousiaste vrijwilligers weer christelijke kampen voor middelbare scholieren.

Zeil-, zeilzwerf-, landkampen

Zeilen in Friesland en 's avonds thuiskomen op een boerderij of moederschap. Fietsen in de Achterhoek of een speurtocht maken in Drente. Samen met een groep leeftijdgenoten, dus gegarandeerd een week vol plezier. Ons doel is deelnemers een onvergetelijke vakantieweek te bezorgen. Een week waarin we naast samen plezier maken ook met elkaar over God en ons geloof willen praten. Christelijke kampen omdat wij vinden dat je ook in je vakantie daarover kunt praten.

Spreekt dit je aan en je wilt meer informatie vraag dan onze gratis affiche aan, daarin staat alles over onze kampen. Dit kan met onderstaande bon of door middel van een briefkaart met vermelding „Opbouw”.

Tevens worden KAMPEIDERS EN LEIDSTERS gevraagd.

B O N

Naam

Adres

Woonplaats

Opsturen naar bovenstaand adres Aantal ex.



Stichting Reformatrice Hulpactie
„Woord en Daad”
Giro 3020900.

Hun last op onze schouders

Velen in India lijden aan lepra.
Een verschrikkelijke ziekte, waarvan men echter geheel kan genezen.

Met uw hulp bouwt Woord en Daad een nieuwe leprozen-kolonie in Hyderabad. Honderden patiënten verhuizen dan van de krottenwijk Gasmandi naar de nieuwe kolonie Bethesda. Er is o.a. nodig een kliniek, revalidatie-centrum, waterputten, huisjes enz.

Daarvoor is heel wat geld nodig. Laten we samen zorgen voor een menswaardig bestaan voor deze patiënten.

Voor f 25,- per maand kunt U een patiënt financieel adopteren.

U kunt in India of elders een kind financieel adopteren voor f 35,- per maand.

Inlichtingen financiële adoptie-kinderen:
J. Slot, Rembrandtlaan 10, 3941 CH Doorn. Tel: 03430 - 4103.

Inlichtingen algemeen:
Stichting Woord en Daad, Postbus 560, 4200 AN Gorinchem, t.a.v. I. 't Lam. Tel. 01830 - 32550 (privé 23604).

Giften kunt U storten op giro 30.20.900 of bankrek.nr. 50.98.11.566 A.B.N., Gorinchem t.n.v. Woord en Daad, Gorinchem. Met vermelding „Lepra”.



De Gereformeerde Sociale Akademie
"de Vijverberg" te Ede

attendeert erop, dat er gelegenheid is

zich aan te melden als student(e) voor de dag- en part-time opleiding - cursus '81-'82

Er zijn 3 studierichtingen:

- maatschappelijk werk
- cultureel werk
- inrichtingswerk (alleen dagopleiding)

Vooropleidingseisen:

- diploma V.W.O., H.A.V.O., M.B.O. of een daarmee vergelijkbare opleiding.

Voor de part-time opleiding geldt een minimumleeftijd van 25 jaar, of 23 jaar als men reeds beroepsmatig werkzaam is.

Allen die vanuit een christelijke visie een studie voor het welzijnswerk willen beginnen, zijn van harte welkom.

INFORMATIE EN AANMELDING :
Postbus 8071 - 6710 AB Ede (Gld)
telefoon (08380) 1.91.68.



gereformeerde sociale akademie
de vijverberg te ede



NA LANG WACHTEN
REFORMATORISCHE BIJBELSCHOOL
TE ZEIST

HONKFAST ONDERDAK

Soli Deo Gloria



Help ons de 1,6 miljoen bij elkaar te krijgen door uw steun.

POSTGIRO Nr. 3091180 R.B.S. HONKFAST ZEIST

Leningen tegen lage rente groot f 100 - 500 - 1.000 - 10.000.

We zien uw toezegging gaarne tegemoet onder
Antwoordnr. 117

REFORMATORISCHE BIJBELSCHOOL ZEIST

Info-03404-24166

Slotlaan 241

3701 GG

Laatste exemplaren uit restantpartijen

Tachtig waardevolle boeken

tegen sterk verlaagde prijzen.

601. **Bijbel met verklarende kanttekeningen.** Red. J. H. Bavinck en A. H. Edelkoort. Deel 5: Jesaja t/m Klaagliederen. 336 pp, geb. (f 28,50) nu f 8,90
602. **F. L. Bakker: Het Oude Testament.** (Geschiedenis der Godsopenbaring, dl. I) 3e dr., 495 pp, geb. nu f 17,50
603. **H. Bavinck: De katholiciteit van christendom en kerk.** Ingel. d. G. Puchinger. '68, 59 pp, nu f 4,90
604. **M. A. Beek: Aan Babylons stromen.** Hoofdmomenten der cultuurgeschiedenis v. Mesopotamië uit het oud-testam. tijdvak. 4e dr., 277 pp, geb. (f 40,50) nu f 26,50
605. **G. C. Berkouwer: Verdienste of genade.** Een centraal hoofdstuk uit de geschiedenis der grote controverse, '58, 86 pp nu f 3,25
607. **A. v. d. Born/J. de Fraine: I/II Kronieken.** '60, 270 pp. + Esdras/Nehemias. '61, 142 pp (De Boeken van het Oude Testament, dl. V) 2 dln. in één band, geb. (f 35,—) nu f 20,—
608. **A. A. de Boer Wijsheid en verhalen uit de Babylonische Talmud.** Lessen en uitspraken v. Joodse leermeesters uit de eerste vijf eeuwen van onze jaartelling. '76, 155 pp (f 19,50) nu f 6,90
609. **Hans Bouma: Hoop doet leven.** 18 meditaties en liederen. '72, 111 pp, geb. (f 12,25) nu f 4,50
610. **Hans Bouma: De aarde is er ook nog.** Op zoek naar een ethiek van het milieubeheer. (Gesprekken met B. Goudzwaard, H. Berkhof e.a.) '74, 205 pp (f 21,—) nu f 4,50
611. **Th. Bovet: Het wonder van het dagelijks leven.** Een christen-arts over het gezinsleven. 158 pp, geb. (f 13,95) nu f 4,90
612. **R. H. Bremmer: Herman Bavinck als dogmaticus.** Boeiende studie over persoon en werk van Bavinck. '61, 460 pp (f 36,25) nu f 19,90
614. **G. Brillenburg Wurth: Het christelijk leven.** Deel 1: Grondlijnen der ethiek. 2e dr. 296 pp; deel 2: Het christelijk leven in huwelijk en gezin. 2e dr. 322 pp, 2 delen samen nu f 15,50
615. **K. J. Brouwer: Dr. Alb. Kruij. Dienaar der Toradja's.** (Het leven van een der grootste figuren uit de Nederlandse zending) '51, 191 pp, geïll. f 25,— nu f 7,90
617. **M. C. Capelle: Kruisgang van het Woord.** De gang van het Evangelie door de eeuwen heen. '77, 202 pp, geb. (f 17,90) nu f 7,90
619. **Christendom en oorlog.** Geref. stemmen over het oorlogsvraagstuk. Door H. Bavinck, C. v. d. Woude e.a. '66, 233 pp (f 17,90) nu f 6,50
621. **Th. Delleman: In hemel en op aarde.** Pastorale bijbelse verkenningen over sterven en het leven na dit leven. '72, 136 pp (f 16,90) nu f 5,90
622. **Th. Delleman: Vier brieven - Eén Evangelie.** Paulus' Brieven aan de Galaten, Filipp., Coll. en Filemon. 2 dln., 224 pp, compleet nu f 6,50
624. **De dertiende Apostel en het elfde gebod.** Paulus in de loop der eeuwen. Door H. N. Ridderbos, J. T. Bakker e.a. '71, 200 pp (f 27,90) nu f 11,90
625. **M. P. van Dijk: De mens in het gebeuren der Godsopenbaring.** Plaats en betekenis van de mens in de Kirchlische Dogmatiek van Karl Barth. '63, 248 pp, geb. (f 19,75) nu f 7,90
626. **Elis. Elliot: Mijn eerste jaren in de jungle.** Authentiek verslag v. e. zendeling die diep het oerwoud van Ecuador intrekt en leeft onder de Colorado-Indianen. '77, 123 pp (f 12,50) nu f 4,90
627. **C. Epping/J. T. Nelis: Job.** (De Boeken van het Oude Testament dl. VIIA). '68, 187 pp, geb. (f 21,50) nu f 11,50
629. **Joh. Francke: Veelkoppige monsters.** Mythologische figuren in bijbelteksten. '70, 192 pp, geb. (f 7,90) nu f 3,90
630. **J. Geelhoed: Kuyper blies verzamelen.** Zijn strijd tegen de geest van de 19e eeuw. '75, 216 pp, geb. (f 14,50) nu f 7,90
631. **Nels. Glueck: Rivieren in de wildernis.** Een geschiedenis van de Negeb-woestijn. '62, 232 pp, geïll., nu f 4,90
632. **Helm. Gollwitzer: Het hooglied der liefde.** Een uitleg van het Hooglied, met een nieuwe ethiek v. d. liefde. '78, 63 pp (f 8,90) nu f 3,90
635. **J. Groen: Niet door kracht - door Mijn Geest.** 11 preken w.o. 6 voor de kerkelijke feesten. '72, 199 pp, geb. (f 9,90) nu f 4,50
637. **F. W. Grosheide: De Openbaring Gods in het Nieuwe Testament.** Een samenvattend overzicht van de resultaten der Schriftuitleg. '53, 268 pp nu f 4,90
638. **H. J. ter Haar Romeny: Ik ben in de gevangenis geweest.** Ervaringen van een gevangenispredikant. '77, 126 pp (f 14,75) nu f 5,90
639. **G. C. de Haass: De vaderen zijn niet meer.** De sociale en religieuze identiteitsproblematiek

- in onze vaderloze cultuur. '78, 114 pp (f 14,50) nu f 4,90
640. **W. Hollenweger: De Geest spreekt in alle talen.** Een analyse van de Pinksterbeweging. '76, 102 pp (f 8,90) nu f 3,90
641. **L. Hoorweg Jr.: Ons gezinsleven.** Pastoraal boek over het christelijk gezinsleven. '50, 140 pp nu f 3,90
642. **A. Hijmans: Het gezonde huwelijk.** Huwelijk, gezin, sexualiteit. '60, 400 pp nu f 7,50
643. **W. H. Gispen: Schepping en paradijs.** Verklaring van Genesis 1-3. '66, 212 pp (f 22,50) nu f 9,50
645. **Okke Jager: Kruisweg.** 13 paasmeditaties. '73, 62 pp, geb. (f 6,90) nu f 2,90
- (Bij 10 ex. of meer f 2,50 per ex.)
646. **Okke Jager: Wij zijn niet machteloos.** (Een boek vol van een gelovig, agressief optimisme). 2e dr. 127 pp (f 13,75) nu f 4,90
647. **H. Kakes: De doop in de Nederlandse belijdenisgeschiedenis.** '53, 178 pp (f 10,—) nu f 4,90
648. **W. J. Kooiman: Luther en de Bijbel.** 3e dr. '77, 181 pp (f 17,75) nu f 5,90
649. **G. N. Lammens/E. Pijlman: Het zal je maar gezegd worden.** Twaalf preken over de Bergrede. '77, 71 pp (f 10,—) nu f 3,90
652. **Magn. Magnusson: Graven in bijbelse bodem.** De archeologie van de landen van de bijbel. '78, 238 pp, met 205 illustraties, waarvan 50 in meer kleuren + 8 landkaarten, groot formaat, geb. (f 35,—) nu f 16,50
653. **J. P. A. Mekkes: Scheppingsopenbaring en wijsbegeerte.** '61, 135 pp (f 12,50) nu f 5,90
654. **J. P. Moerkoort: In Zijn dienst.** Zestien predicationen. '73, 187 pp, geb. (f 10,75) nu f 5,90
657. **H. Mulder: Dienaren van de Koning.** (Johannes, Jozef de man van Maria, Maria de moeder van Jezus, de Twaalven) '56, 169 pp nu f 3,90
658. **De Nationale Synode van Dordrecht 1578.** Gereformeerden uit de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden bijeen. Door R. H. Bremmer, W. van 't Spijker, D. Nauta e.a. '78, 208 pp, geïll. (f 35,—) nu f 15,90
660. **Het Nieuwe Testament met commentaar.** Nederlandse editie van „Regensburger Neues Testament“. Door A. Wikenhauser, O. Kuss, J. Schmid e.a. 9 delen, samen 3346 pp, in blauw linnen stempelbanden. Compleet (f 303,75) nu f 145,—
661. **A. H. Nijkamp: Pastorale impromptu's.** Herinneringen en belevenissen van een predikant. '65, 116 pp (f 9,25) nu f 2,90
662. **Wolffh. Pannenberg: De Geloofsbelijdenis.** Uitleg van de Apostolische Geloofsbelijdenis v. mensen van nu. '76, 176 pp (f 18,25) nu f 6,90
663. **Geoffrey Parrinder: Jezus in de Koran.** '78, 151 pp (f 16,50) nu f 5,90
664. **J. P. M. v. d. Ploeg: Psalmen, deel II (Ps. 76-150)** (De Boeken van het Oude Testament, dl. VIIB/II). '74, 518 pp, geb. (f 125,—) nu f 59,50
665. **A. D. R. Polman: De leer van God bij Augustinus.** (De theologie van Augustinus, deel II) '65, 416 pp, geb. (f 30,—) nu f 13,90
666. **K. J. Popma: Harde feiten.** Kanttekeningen bij het Genesisverhaal. '72, 222 pp (f 18,75) nu f 10,75
667. **G. Puchinger: Theologische persoonlijkheden.** Boeiende beschrijving van 21 bekende theologen w.o. Bavinck, Kuyper, Schilder. '73, 226 pp + 20 pp portretten (f 25,50) nu f 9,90
668. **G. Puchinger: Een theologie in discussie.** Over prof. dr. K. Schilder: profeet - dichter - polemist. '70, 149 pp, geïll. (f 19,25) nu f 8,90
669. **G. Puchinger/N. Scheps: Gesprek over de onbekende Kuyper.** Wie Kuyper als mens is geweest en hoe wij hem vandaag kunnen begrijpen. '71, 72 pp, 27 foto's (f 15,50) nu f 6,90
670. **E. Pijlman: Woord en antwoord.** Bijbels dagboek voor mensen van vandaag. '78, 245 pp, geb. (f 27,50) nu f 6,90

671. **E. Pijlman: Met twee woorden.** Meditaties bij de oud-kerkelijke schriftlezing van het kerkelijk jaar. '65, 134 pp (f 13,50) nu f 4,90
672. **S. J. Ridderbos: Het lege midden.** Over geloof en psychische moeilijkheden. '77, 101 pp (f 12,50) nu f 4,50
673. **G. van Rongen: Zijn ene Woord.** Studies over de eenheid der Schriften Gods en de daaruit voortvloeiende eenheid v. o. belijden en de schoonheid van het Gereformeerd Kerkboek. '74, 192 pp, geb. (f 12,50) nu f 6,50
675. **P. J. Roscam Abbing/A. S. v. d. Woude (red.): Grensgesprekken.** Evangelie en wetenschappen. Een reeks beschouwingen die confrontaties zijn tussen de theologie en elk der wetenschappen. '69, 184 pp (f 25,50) nu f 12,90
676. **G. Th. Rothuizen: Landschap.** Een bundel gedachten over de Psalmen. Eerste vijftigtal. '65, 255 pp, geïll. (f 25,50) nu f 12,75
677. **J. C. Rullmann: Kuyper-Bibliografie.** Deel 1: 1860-1879, 238 pp; Deel 2: 1879-1890, 368 pp, 2 gebonden dln., samen nu f 14,50
678. **K. Schilder: De Kerk.** Bew. door J. Kamp-huis. Deel III. '65, 520 pp, geb. (f 24,50) nu f 12,50
679. **G. J. Schutte: Mr. G. Groen van Prinsterer.** Inleiding voor een algemeen lezerspubliek. 2e dr. '77, 183 pp, geïll. (f 16,50) nu f 7,90
681. **J. H. Sillevius Smitt: Voor Jan en alleman.** Kernachtige korte verhalen en anecdotes. 5e dr., 111 pp nu f 2,90
682. **G. J. Sizoo e.a.: De ouderdom der aarde.** Lezingen v. d. Chr. Ver. v. Natuur- en Geneeskundigen. 4e dr., 120 pp, (f 6,75) nu f 2,90
683. **L. A. Snijders: Alle getallen van de Bijbel.** Concordantie van de telwoorden in het Oude- en Nieuwe Testament en de Apocryfen. '78, 197 pp (f 22,50) nu f 8,50
684. **H. J. Spier: Grijp het eeuwige leven.** Gesprek met jonge belijdende leden. '55, 53 pp nu f 1,90
685. **H. J. Spiers: De Bijbel in tegenspraak.** Over de schijnbare tegenstrijdigheden in de bijbelse boodschap. '67, 131 pp (f 16,50) nu f 5,50
686. **J. M. Spier: Van Thales tot Sartre.** Wijsgeren uit oude en nieuwe tijd. '59, 218 pp (f 14,50) nu f 4,90
687. **C. van der Steen: Wie volhardt tot het einde...** Een nieuwe uitleg van het bijbelboek Openbaring voor onze tijd. '76, 158 pp (f 18,50) nu f 5,90
688. **B. Telder: Sterven... waarom?** Over sterfelijkheid en onsterfelijkheid in bijbels licht. '63, 149 pp nu f 5,90
690. **C. Veenhof: Kerkgemeenschap en kerkorde.** Kort overzicht van de strijd, gevoerd in de Afscheiden kerken tussen 1836 en 1840. '74, 96 pp nu f 3,50
692. **G. R. Visser: Gids voor het bijbellezende.** '67, 185 pp, geb. nu f 4,90
693. **C. Vonk: De doden weten niets.** Over de theorie van het voortbestaan v. d. onsterfelijke ziel in de zgn. tussentoestand. 114 pp nu f 5,95
694. **B. Wentzel: De koers van de kerk in een horizontaal tijdperk.** Deel 1 en 2. '72, 212 pp, compleet (f 27,25) nu f 12,90
695. **B. Wielenga: De Reformatie van '34.** Geschiedenis van de Afscheiding. 144 pp, geb. 2e herziene druk. nu f 3,90
696. **B. Wielenga: De Bijbel als boek van schoonheid.** 3e dr. 311 pp nu f 4,90
697. **B. Wielenga: Het wezen van het Christendom.** (Lezingen over de beginselen der christelijke religie naar gereformeerde opvatting). 285 pp nu f 3,50
698. **J. L. Wielenga: Gevecht om God.** Enkele overwegingen bij het boek Job. '59, 63 pp nu f 2,90
699. **B. Wielenga: Pericopen uit de Heilige Schrift.** Nieuwe vertaling gebaseerd op de „Korte Verklaring“, met noten. 270 pp, geb. nu f 3,50

BESTELBON

Verzoekte toezending van de volgende nummers uit uw aanbieding „Restantpartijen“ in „Opbouw“:

.....

.....

.....

.....

.....

Naam:

Straat:

Postcode en Plaats:

.....

Giro of Bankrekening:

Alle hierboven genoemde boeken zijn nieuw en onbeschadigd en in de originele uitvoering. De tussen () vermelde bedragen zijn de oorspronkelijke prijzen.

Bestellingen voor tenminste f 12,50 kunnen slechts in behandeling worden genomen.

Verzendkosten worden berekend.

De voorraden zijn beperkt (restanten!)

Wie eerst komt eerst maakt!

Opgave van de nummers is voldoende.

Stuur uw bestelling op nevenstaande bon (in open envelop, zonder postzegel) aan

Boekhandel T. Wever b.v.

Antwoordnr. 5 - 8800 VB Franeker

Telefonisch bestellen kan ook. Ons tel. no. is 05170-3147.